

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
Ι Δ Ρ Υ Μ Α

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ»**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΡΕΜΠΕΝΙΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΜ:2011078

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2016

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου για όλη τη βοήθεια και την υποστήριξη που μου προσέφερε σε όλη αυτή τη προσπάθεια για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μου εργασίας. Επίσης οφείλω πολλά ευχαριστώ στο διοικητικό προσωπικό της βιβλιοθήκης του ΤΕΙ μας για τη σημαντική βοήθεια που μου έδωσαν στην ανεύρεση της κατάλληλης βιβλιογραφίας ώστε να μπορέσω να ολοκληρώσω την εργασία μου.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένεια μου για την ηθική και οικονομική στήριξη σε που μου παρείχε σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δημογραφία είναι μια διαρκώς εξελισσόμενη επιστήμη η οποία έχει ως κύριο αντικείμενο να ενημερώνει για τις μεταβολές του πληθυσμού καθώς και για διάφορα ειδικά χαρακτηριστικά αυτού όπως η γήρανση, η αστικότητα κτλ.

Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να ανακαλυφθούν τόσο τα σημαντικά στοιχεία και πλεονεκτήματα της επιστήμης της δημογραφίας όσο και να γίνει αξιολόγηση των μεταβολών του πληθυσμού στο σύνολο της περιφέρειας Πελοποννήσου και των περιφερειακών ενοτήτων αυτής.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως τα στοιχεία για την εργασία αυτή αντλήθηκαν μέσα από τα δεδομένα των 10 ετών απογραφών της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και πως η ανάλυση που επιχειρήθηκε έχει βάθος 30 ετών.

Λέξεις Κλειδιά: δημογραφία, Πελοπόννησος, Μεσσηνία, απογραφή, δημογραφική, εξέλιξη, περιφέρεια

ABSTRACT

Demography is a constantly evolving science which has as its main purpose is to inform the population changes and various special features such as aging, urbanization, etc.

In this paper an attempt is made to discover both the important features and advantages of the science of demography and to assess the changes in the population throughout the Peloponnese region and peripheral units thereof.

It is important to mention at this point that the data for this paper were drawn through the data 10 years inventories of Greek Statistical Office and that the analysis undertaken 30 years.

Keywords: demography, Peloponnese, Messinia, census, population, development, region

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	9
1.1 Γεωγραφικά στοιχεία	9
1.2 Ιστορικά στοιχεία	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	18
2.1 Ορισμός και αντικείμενο της δημογραφίας.....	18
2.2 Οι πηγές των δημογραφικών δεδομένων	20
2.3 Τα δημογραφικά σφάλματα.....	22
2.4 Η δημογραφία και η κατανομή του πληθυσμού	24
2.5 Δημογραφική πραγματικότητα και κράτος πρόνοιας	25
2.6 Η έννοια του πληθυσμού	31
2.7 Η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας.....	31
2.8 Πηγές και κατηγορίες του πληθυσμού	32
2.9 Η απογραφή του πληθυσμού.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	36
3.1 Πηγές του δημογραφικού υλικού	36
3.1.1 Η απογραφή του πληθυσμού.....	36
3.1.2 Οι ληξιαρχικές καταγραφές	37
3.2 Η ακρίβεια των δημογραφικών στοιχείων.....	38
3.2.1 Τα είδη των δημογραφικών σφαλμάτων	38
3.3 Το ζήτημα της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού	39
3.3.1 Η μείωση των γεννήσεων.....	40
3.3.2 Η μείωση της θνησιμότητας.....	40
3.3.3 Η μεταναστευτική κίνηση	41
3.3.4 Η εσωτερική μετανάστευση.....	42
3.3.5 Η αρχική κατανομή του πληθυσμού	42

3.4 Δείκτες δημογραφικής ανάλυσης της γήρανσης του πληθυσμού	43
3.4.1 Το ποσοστό των ηλικιωμένων.....	44
3.4.2 Δείκτης γήρανσης.....	44
3.4.3 Δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	46
4.1 Απογραφή 1991 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία	47
4.2 Απογραφή 1991 – Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο.....	48
4.3 Απογραφή 1991 – Κατανομή πληθυσμού αστικός – ημιαστικός- αγροτικός.....	49
4.4 Απογραφή 2001 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία	50
4.5 Απογραφή 2001 – Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο.....	51
4.6 Απογραφή 2001 – Κατανομή πληθυσμού αστικός – αγροτικός.....	52
4.7 Απογραφή 2011 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία	53
4.8 Απογραφή 2011 – Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο.....	54
4.9 Απογραφή 2011 – Κατανομή πληθυσμού αστικός – αγροτικός.....	55
4.10 Μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 1991 – 2001	56
4.11 Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 1991 – 2001	57
4.12 Μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 2001 – 2011	58
4.13 Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 2001 – 2011	59
4.14 Δείκτες θνησιμότητας περιφέρειας Πελοποννήσου.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	62
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή αναφέρεται στη δημογραφική εξέλιξη της Περιφέρειας Πελοποννήσου τα τελευταία 30 χρόνια με στοιχεία που προέκυψαν από τις δεκαετείς απογραφές πληθυσμού και κατοικιών της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής των ετών 1991, 2001 και 2011. Η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια κάθε ένα από τα οποία αναλύει και ένα μέρος του θέματος.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη και περιεκτική εισαγωγή στα γεωγραφικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Η Πελοπόννησος άλλωστε είναι ένας τόπος μυθικός ο οποίος αξίζει κάποιος να εξερευνήσει.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην επιστήμη της δημογραφίας καθώς, στη σημασία αυτής για τη κοινωνία και την ανάλυση των κοινωνικών επιστημών καθώς και στην έννοια του πληθυσμού. Ειδικότερα στο κεφάλαιο αυτό αρχικά δίνεται ο ορισμός και το αντικείμενο της έννοιας, στη συνέχεια αναφέρονται οι κυριότερες πηγές των δημογραφικών δεδομένων, τα δημογραφικά σφάλματα. Επίσης, στην ενότητα αυτή εξηγούνται η επιστήμη της δημογραφίας και η κατανομή του πληθυσμού καθώς και η δημογραφική πραγματικότητα και το κράτος πρόνοιας.

Τέλος, το δεύτερο κεφάλαιο μας εισαγάγει στην έννοια του πληθυσμού και στη σημασία της καταγραφής των δημογραφικών στοιχείων. Πιο συγκεκριμένα στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας, δίνονται οι πηγές και οι κατηγορίες του πληθυσμού και τέλος εξηγείται η σημασία της έννοιας της απογραφής και η ακρίβεια των στατιστικών στοιχείων.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύονται οι πηγές των δημογραφικών δεδομένων καθώς και το ζήτημα της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού. Σημαντικοί δείκτες οι οποίοι και αναλύονται στην ενότητα αυτή είναι οι εξής: το ζήτημα της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού, η μείωση των γεννήσεων, η μείωση της θνησιμότητας, η μεταναστευτική κίνηση, η εσωτερική μετανάστευση καθώς και κάποιοι δείκτες γήρανσης του πληθυσμού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρονται τα δημογραφικά στοιχεία της Περιφέρειας Πελοποννήσου και ειδικότερα του νομού Μεσσηνίας τα οποία και προέκυψαν από τις απογραφές πληθυσμού και κατοικιών των τελευταίων ετών και ειδικότερα των ετών 1991, 2001 και 2011.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα κυριότερα συμπεράσματα αυτής που προέκυψαν τόσο από τη βιβλιογραφία όσο και από τη μελέτη των στατιστικών δεδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Γεωγραφικά στοιχεία

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι μία από τις δεκατρείς Περιφέρειες της Ελλάδας. Περιλαμβάνει τους νομούς Μεσσηνίας, Αρκαδίας, Λακωνίας, Αργολίδας και Κορινθίας.

Οι νομοί Αχαΐας και Ηλείας παρ' όλο που βρίσκονται στην Πελοπόννησο, ανήκουν στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Έδρα της περιφέρειας είναι η πόλη της Τρίπολης. Μεγαλύτερη πόλη της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι η Καλαμάτα.

Διοικητικά η περιφέρεια διαιρείται σε πέντε περιφερειακές ενότητες όσοι είναι και οι αντίστοιχοι νομοί. Στο πλαίσιο της περιφέρειας Πελοποννήσου εντάσσονται 26 δήμοι. Η συνολική γεωγραφική έκταση της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι 15.490 τετραγωνικά χιλιόμετρα ενώ αξίζει να σημειωθεί πως με βάση τη τελευταία απογραφή του 2011 έχει 577.903 κατοίκους¹.

Το κλίμα της Πελοποννήσου διαφέρει ανάλογα με την περιοχή και το υψόμετρό της. Στα παράλια είναι εύκρατο μεσογειακό με ήπιους χειμώνες και θερμά καλοκαίρια, ενώ το κεντρικό τμήμα έχει κλίμα πιο ηπειρωτικό.

Γενικά η Πελοπόννησος είναι προνομιούχος περιοχή, απ' την άποψη του κλίματος, γιατί διαθέτει το χαρακτηριστικό μεσογειακό τύπο κλίματος. Η θερμοκρασία παρατηρείται μεγαλύτερη στην περιοχή της Μεσσηνίας κι ελαττώνεται στα ορεινά, π.χ. στην περιοχή της Τρίπολης.

Οι κυριότερες πεδιάδες της Πελοποννήσου βρίσκονται στο δυτικό τμήμα του διαμερίσματος. Στα δυτικά των βουνών της Κυπαρισσίας απλώνεται η στενή παραλιακή πεδιάδα της Κυπαρισσίας-Γαργαλιάνων. Τέλος στο ΝΔ τμήμα της Πελοποννήσου εκτείνεται η πεδιάδα της Μεσσηνίας. Στην Ανατολική Πελοπόννησο

1

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B1_%CE%A0%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%BD%CE%AE%CF%83%CE%BF%CF%85

υπάρχουν, στο Β. μέρος η Αργολική πεδιάδα, η οποία απλώνεται ως την πεδιάδα του Κρανιδίου και στο νότιο τμήμα η πεδιάδα του Έλους, η οποία προς τα Βόρεια συνεχίζεται με την κοιλάδα του Ευρώτα και προς Νότια με τις παραλιακές πεδιάδες Ασωπού και Νεάπολης Βοιών. Στα βόρεια της Πελοποννήσου υπάρχει μια στενή παραλιακή πεδιάδα, η οποία φέρει διάφορες τοπικές ονομασίες, όπως πεδιάδα της Βόκας, του Αιγίου κλπ.

Εκτός από τις πεδιάδες υπάρχουν και αξιόλογα οροπέδια. Αυτά είναι οι λεκάνες της Μαντινείας, Τεγέας και Ασέας. Και τα δύο μαζί ονομάζονται Οροπέδιο της Τρίπολης. Δυτικά από αυτό το οροπέδιο βρίσκεται το οροπέδιο της Μεγαλόπολης. Επίσης μεταξύ Αροανίων και Κυλλήνης υπάρχουν τα μικρά οροπέδια του Φενεού και της Στυμφαλίας.

Τα νησιά που ανήκουν στο διαμέρισμα της Πελοποννήσου είναι: Πρώτη, Σφακτηρία, Σαπιέντζα, Αγία Μαριανή, Σχίζα και Βενέτικο που βρίσκονται μεταξύ των ακρωτηρίων Μάραθο και Ακρίτα στα νοτιοδυτικά παράλια. Στο Λακωνικό Κόλπο υπάρχει η Ελαφώνησος στα νοτιοανατολικά απέναντι από την Νεάπολη Βοιών.

Ακόμη στον Αργολικό κόλπο υπάρχουν τα νησιά Τολός, Υψηλή και Πλάτη. Στην Πελοπόννησο επίσης ανήκουν τα Κύθηρα (το μεγαλύτερο σ' έκταση) και τα Αντικύθηρα στα νοτιοανατολικά και οι Στροφάδες στην παραλία των Φιλιατρών.

Οι κυριότεροι ποταμοί της Πελοποννήσου είναι οι παρακατω: Ο Αλφειός, που είναι το μεγαλύτερο ποτάμι της Πελοποννήσου, πηγάζει από τα οροπέδια Ασέας και Μεγαλόπολης, δέχεται νερά από παραποτάμους και χύνεται στον κόλπο της Κυπαρισσίας.

Η Νέδα, που χύνεται στον κόλπο της Κυπαρισσίας, πηγάζει από τα βουνά Μίνθη, Λύκαιο και Τετράζιο. Ο Νέδων, που πηγάζει από τον Ταΰγετο και χύνεται στον Μεσσηνιακό κόλπο. Ο Ευρώτας που πηγάζει από το οροπέδιο της Μεγαλόπολης, δέχεται και τα νερά του Ταΰγετου και του Πάρνωνα και χύνεται στο Λακωνικό κόλπο. Οι ποταμοί Τάνος, Κεφαλάρι και Ίναχος που πηγάζει από τα βουνά Λύρκειο και Τραχύ και χύνεται στον Αργολικό κόλπο².

2

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B1_%CE%A0%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%BD%CE%AE%CF%83%CE%BF%CF%85

1.2 Ιστορικά στοιχεία

Προς το τέλος του 9^{ου} και αρχές του 8ου αιώνα π.Χ η Πελοπόννησος έχει πάρει πια την οριστική φυλετική μορφή της. Τον 8ο αιώνα π.Χ η Σπάρτη που είχε αποκτήσει μεγάλη ισχύ, επεκτείνεται με τους Μεσσηνιακούς πολέμους. Την ίδια εποχή το Άργος δημιούργησε την πρώτη πολιτεία, ενώ η πρώτη αποικία εκτός Ελλάδας ήταν οι Συρακούσες στη Σικελία που ιδρύθηκαν από τους Κορίνθιους. Κατά τα μέσα του 6ου αιώνα, η Σπάρτη ιδρύει την Πελοποννησιακή Συμμαχία δημιουργώντας μια μακρά περίοδο ειρήνης που κράτησε μέχρι τους Περσικούς Πολέμους. Η Σπάρτη, απέφευγε να αναμειγνύεται σε διαμάχες που λάμβαναν χώρα εκτός Πελοποννήσου και ο φοβερός πολεμικός σχηματισμός, η σπαρτιατική φάλαγγα, εφαρμόστηκε για πρώτη φορά κατά των Περσών στις Θερμοπύλες και τις Πλαταιές. Η απομόνωση αυτή δημιούργησε στην Ελλάδα των κλασσικών χρόνων δύο ξεχωριστούς κόσμους: τον δωρικό στην Πελοπόννησο με κέντρο τη Σπάρτη και τον ιωνικό στην υπόλοιπη Ελλάδα με κέντρο την Αθήνα. Η μακροχρόνια διαμάχη μεταξύ αυτών των δύο κόσμων οδήγησε στον Α' Πελοποννησιακό Πόλεμο (459-445 π.Χ) και τον Μεγάλο Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-404 π.Χ) κατά τους οποίους καταστράφηκαν οι περισσότερες μεγάλες πόλεις της Πελοποννήσου. Η ηγεμονία της Σπάρτης αμφισβητήθηκε κατά τον Κορινθιακό Πόλεμο (395-387 π.Χ) και κατέρρευσε μετά την κάθοδο των Θηβαίων που είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η μεγάλη πόλη Μεσσήνη³.

Τον 3ο αιώνα η Πελοπόννησος λεηλατήθηκε από τους Γότθους και τους Ερούλους οι οποίοι λεηλάτησαν την Κόρινθο, το Άργος και την Σπάρτη, ενώ το 395 δέχθηκε επιδρομή από τα στίφη του Αλάρικου που κατέστρεψαν ό,τι είχε απομείνει. Την ίδια εποχή στην Πελοπόννησο είχε εξαπλωθεί ο Χριστιανισμός από τον Απόστολο Παύλο που ξεκίνησε την διάδοσή του από την Κόρινθο γύρω στο 49 μ.Χ. Εκεί, παρέμενε για μακρά χρονικά διαστήματα, γεγονός που φαίνεται από τις προς Κορινθίους επιστολές του.

Στις αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μέγας χτίζει στην

³ Ψημένος Στ., (2004), Ανεξερεύνητη Πελοπόννησος, εκδόσεις Road

είσοδο του Βοσπόρου την Κωνσταντινούπολη την οποία ο ίδιος χαρακτηρίζει «δεύτερη Ρώμη». Έτσι, μια νέα αυτοκρατορία γεννιέται στην Ανατολή, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Κατά τη διάρκεια των βυζαντινών χρόνων, η Πελοπόννησος αποτέλεσε ξεχωριστό θέμα που ονομαζόταν θέμα Ελλάδος και είχε πρωτεύουσα την Κόρινθο. Η γεωγραφική της θέση την καθιστούσε σταυροδρόμι για ταξιδιώτες, ιδέες και εμπορεύματα. Τα θέματα της Ελλάδος ήταν στην δικαιοδοσία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπως ονομαζόταν τότε το Βυζάντιο, μέχρι το 733 μ.Χ όταν περιήλθαν στην δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το γεγονός αυτό επέδρασε πολύ θετικά στις εμπορικές σχέσεις Πελοποννήσου – Κωνσταντινούπολης και αναπτύχθηκε η σιτοκαλλιέργεια, η σηροτροφία και η παραγωγή μεταξιού, βελτιώνοντας σημαντικά την οικονομία του τόπου. Η καταστροφική για την Κωνσταντινούπολη Δ' Σταυροφορία, έγινε η αιτία για την σταδιακή εξασθένηση της αυτοκρατορίας μέχρι την υποδούλωσή της στους Τούρκους.

Το 1443 ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, που κυριάρχησε στην Πελοπόννησο, έγινε δεσπότης του Μυστρά. Έχοντας συνείδηση του τουρκικού κινδύνου, ενίσχυσε την οχύρωση στο Εξαμίλι, το ισχυρό τείχος στον Ισθμό της Κορίνθου με τους 153 πύργους που είχε χτίσει ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός. Το οχυρό όμως δεν μπόρεσε να συγκρατήσει την τουρκική επιδρομή με αρχηγό τον Μουράτ Β' το 1446. Το 1449 ο Κωνσταντίνος εγκατέλειψε τον Μυστρά, αφού στέφθηκε αυτοκράτορας στην Κωνσταντινούπολη, όπου και έπεσε μετά από ηρωική άμυνα στην Άλωσή της το 1453⁴.

Από τις αρχές του 15ου αιώνα οι επιδρομές των Τούρκων στην Πελοπόννησο είχαν αρχίσει να γίνονται πολύ επικίνδυνες. Το 1423 ο στρατηγός Τουραχάν εισέβαλε στην Πελοπόννησο με 25 χιλιάδες άντρες και αφού κατέλαβε το οχυρό Εξαμίλιο της Κορίνθου, προχώρησε στο εσωτερικό λεηλατώντας τον Μυστρά, το Λιοντάρι και το Γαρδίκι και σταμάτησε έξω από την Τρίπολη όπου συνάντησε μια καλά οργανωμένη αντίσταση. Τελικά υποχώρησε όταν ο Βυζαντινός αυτοκράτορας συμφώνησε να του καταβάλει ετήσιο φόρο.

Μετά την σταθεροποίηση της κυριαρχίας του στην Κωνσταντινούπολη, ο σουλτάνος Μωάμεθ Β' αποφάσισε να επεκτείνει την εξουσία του και σε ολόκληρη την Ελλάδα.

⁴ Τσαπόγας Μ., Κουμαριτζής Ν., (2011), Άγνωστη Πελοπόννησος, εκδόσεις Οξύ

Την άνοιξη του 1458, έφτασε στην Ακροκόρινθο με πολύαριθμο στρατό και πολύ σύντομα στην Πάτρα αφού κυριέυσε όλα τα κάστρα που βρίσκονταν στο δρόμο του. Ύστερα, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και το 1460 επανέλαβε την εκστρατεία του για να καταλάβει και τα τελευταία ελεύθερα εδάφη του Μοριά. Πολύ σύντομα κυριέυσε τον Μυστρά και λίγο αργότερα και τα υπόλοιπα εδάφη εκτός από την Μονεμβασία που ήταν υπό την κυριαρχία των Βενετών. Το 1667 η Πελοπόννησος πέρασε ξανά στην κυριαρχία των Βενετών μέχρι το 1718 όπου, μετά την συνθήκη του Πασάροβιτς, ξαναπέρασε στα χέρια των Τούρκων μέχρι το 1821⁵.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η Πελοπόννησος αποτέλεσε το πασαλίκι του Μοριά, με ανώτατο άρχοντα τον μόρα – βαλεσή, ο οποίος ασκούσε πολιτική και στρατιωτική εξουσία έχοντας δύο συμβουλευτικά όργανα, τους κυβερνητικούς υπάλληλους και εκπροσώπους του λαού. Το τελευταίο απαρτιζόταν από δύο Έλληνες και δύο Τούρκους προύχοντες και τον δραγουμάνο του Μοριά, ο οποίος ήταν πάντοτε Έλληνας. Στις πόλεις που παρουσίαζαν στρατηγικό ενδιαφέρον, όπως το Ναύπλιο, η Μεθώνη και η Κορώνη, οι Τούρκοι αποτελούσαν την πλειονότητα. Σε άλλες πόλεις όπως η Τρίπολη, υπερετερούσαν αριθμητικά οι Έλληνες.

Η οικονομία της Πελοποννήσου κατά την Τουρκοκρατία, παρέμεινε κυρίως αγροτική, με εξαγωγές αγροτικών προϊόντων στην Ευρώπη. Σημαντικότερα εξαγωγίμα προϊόντα ήταν το λάδι, η σταφίδα και μεγάλες ποσότητες μεταξιού που παράγονταν στο Μυστρά, τα Καλάβρυτα και το Αίγιο.

Ξεχωριστό ρόλο κατέχει ο τόπος αυτός και στην σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας αφού αποτέλεσε το κέντρο της Επανάστασης του 1821. Η Επανάσταση άρχισε τον Μάρτιο του 1821 σε δύο περιοχές συγχρόνως, την Αχαΐα και την Μάνη, απ' όπου ξεκίνησαν στρατεύματα με αρχηγούς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και απελευθέρωσαν στις 23 του μήνα την Καλαμάτα.

Σημαντικότερο ρόλο στην συνέχιση του Αγώνα, έπαιξε η άλωση της Τρίπολης, όπου βρισκόταν η κεντρική διοίκηση των Τούρκων, από τα ελληνικά στρατεύματα με αρχηγό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.

Σημαντικότερες επίσης είναι η μάχη των Δερβενακίων όπου κατατροπώθηκε ο

⁵ Τσαπόγας Μ., Κουμαρτζής Ν., (2011), Άγνωστη Πελοπόννησος, εκδόσεις Οξύ

στρατός του Δράμαλη, αλλά και η ναυμαχία του Ναβαρίνου στην Πύλο, όπου ο συμμαχικός στόλος διέλυσε τον τουρκοαιγυπτιακό προξενώντας του τρομερές απώλειες⁶. Η ναυμαχία αυτή είχε σαν συνέπεια την απελευθέρωση της Ελλάδας τον Φεβρουάριο του 1830, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, το Ναύπλιο έγινε η πρώτη πρωτεύουσα του ελεύθερου Ελληνικού κράτους με πρώτο κυβερνήτη τον Ιωάννη Καποδίστρια ο οποίος δολοφονήθηκε το 1831 έξω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος στο Ναύπλιο⁷. Αξίζει επίσης να αναφερθεί εδώ πως στην περιοχή της Πύλου έχουν ανακαλυφτεί αξιόλογοι αρχαιολογικοί θησαυροί. Αρχικά ήρθαν στο φως πέτρινοι τοίχοι, κομμάτια από τοιχογραφίες, δάπεδα, μυκηναϊκά αγγεία, πήλινες επιγραφές στον Επάνω Εγκλιανό. Η ανασκαφή του Εγκλιανού αποτέλεσε το επιστέγασμα μιας πλούσιας ανασκαφικής δραστηριότητας που είχε αναπτύξει ο Carl Blegen (μέχρι το 1939) και στις δύο πλευρές του Αιγαίου, σε προϊστορικά κέντρα της Αργολίδας και Κορινθίας αρχικά και αργότερα στην Τροία (1932-1938). Η ανακάλυψη του Ανακτόρου του Νέστορα το 1939, που ήταν καρπός της γόνιμης συνεργασίας του με τον Κ. Κουρουνιώτη, οδήγησε στη σταδιακή αποκάλυψη της καλλίτερα διατηρημένης βασιλικής κατοικίας που γνωρίζουμε έως τώρα από τη Μυκηναϊκή Ελλάδα κι άνοιξε το δρόμο για τη συστηματική εξερεύνηση ολόκληρης της επικράτειας του Νέστορα. Οι έρευνες διακόπηκαν στα χρόνια του πολέμου και ξανάρχισαν το 1952 από το Σ. Μαρινάτο. Στις 31 Δεκεμβρίου του 1957 ανακαλύπτεται ο κυψελοειδής τάφος του Νηλέα, πατέρα του Νέστορα, βασιλιά της Πύλου, όπως και πτέρυγα του Ανακτόρου ηλικίας 3000 ετών. Οι προσπάθειες συνεχίστηκαν και μέχρι το 1964, οπότε ήρθε στο φως ολόκληρο σχεδόν το Ανάκτορο του βασιλιά της Πύλου Νέστορα. Ο απροσδόκητα μεγάλος αριθμός πήλινων πινακίδων με κείμενα της Γραμμικής Β (Μυκηναϊκής) Γραφής, που απέδωσε η αρχική ανασκαφή στον Εγκλιανό, συνέβαλε αποφασιστικά στην επιτυχή εξέλιξη της προσπάθειας αποκρυπτογράφησης της γραφής από τον Michael Ventris. Το Ανάκτορο του Νέστορα βρίσκεται στο λόφο του Άνω Εγκλιανού, στη δυτική πλευρά του δημοσίου δρόμου που ενώνει την Πύλο με τη

⁶ Χρυσανθόπουλος Φ., (2003), Βίοι Πελοποννήσιων ανδρών, εκδόσεις Ελευθέρη Σκέψης

⁷ Χρυσανθόπουλος Φ., (2003), Βίοι Πελοποννήσιων ανδρών, εκδόσεις Ελευθέρη Σκέψης

Χώρα. Απέχει 4 χλμ. νότια από τη Χώρα και 17 χλμ. βόρεια από την Πύλο. Ο λόφος υψώνεται απότομα ανάμεσα σε ρεματιές, σε μια περιοχή κατάφυτη από ελαιώνες και αμπελώνες, έχοντας εξαιρετή θέα προς τον Όρμο του Ναβαρίνου.

Το ερειπωμένο Μυκηναϊκό Ανάκτορο βρίσκεται στην ισοπεδωμένη κορυφή του λόφου του Εγκλιανού, με έκταση (170X90 μ.) λίγο μεγαλύτερη από το ΝΔ μισό του πλατώματος και σήμερα προστατεύεται, στο μεγαλύτερο τμήμα του, από μεταλλικό στέγαστρο. Στη γύρω περιοχή βρέθηκαν όστρακα Νεολιθικής εποχής, καθώς και κατάλοιπα Πρωτοελλαδικού οικισμού. Είναι εξακριβωμένο ότι ο λόφος του Άνω Εγκλιανού κατοικήθηκε για πρώτη φορά κατά τη Μεσοελλαδική εποχή (γύρω 2000 π.Χ.), οπότε και κατασκευάστηκε οχυρωματικός περίβολος γύρω από το χώρο, όπου αργότερα θεμελιώθηκε το Ανάκτορο. Η Πύλη και τμήματα των τειχών σώζονται ακόμη. Πρόσφατες έρευνες αποκάλυψαν ακόμη, ότι τουλάχιστον ένα πρωιμότερο ανακτορικό κτίριο βρισκόταν ακριβώς κάτω από το κεντρικό κτίριο. Όμως αυτό το κτίσμα ισοπεδώθηκε στις αρχές της Υστεροελλαδικής III-B εποχής (τέλος 14ου αιώνα π.Χ.) και το νέο ανάκτορο, που το αντικατέστησε, είναι το κτίριο που βλέπουν σήμερα οι επισκέπτες. Το κτίριο υπέστη πολλές μετατροπές στη διάρκεια του 13ου αιώνα π.Χ. και σήμερα είναι ορατή η τελευταία του φάση.

Τέλος ο αρχαιολογικός χώρος των Μυκηνών αποτελεί ένα πολύ σημαντικό στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς για τη Πελοπόννησο. Οι Μυκήνες ιδρύθηκαν ανάμεσα σε δύο ψηλούς κωνικούς λόφους, τον Προφήτη Ηλία (805 μ.) και τη Σάρα (660 μ.), πάνω σε χαμηλό ύψωμα που δέσποζε στην αργολική πεδιάδα και είχε τον έλεγχο των οδικών και θαλάσσιων επικοινωνιών. Η παλαιότερη ανθρώπινη δραστηριότητα στο χώρο τεκμηριώνεται από ελάχιστα κατάλοιπα λόγω των μεταγενέστερων οικοδομικών φάσεων και χρονολογείται στην 7η χιλιετία π.Χ., κατά τη νεολιθική εποχή. Η κατοίκηση ήταν συνεχής έως και τους ιστορικούς χρόνους, τα περισσότερα όμως μνημεία, που είναι ορατά σήμερα, ανήκουν στην εποχή ακμής του χώρου, την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, μεταξύ του 1350 και του 1200 π.Χ. Στις αρχές της 2ης χιλιετίας υπήρχε ένας μικρός οικισμός πάνω στο λόφο καθώς και ένα νεκροταφείο στη νοτιοδυτική του πλευρά, με απλές ταφές σε λάκκους. Γύρω στο 1700 π.Χ. εμφανίσθηκαν ηγεμονικές και αριστοκρατικές οικογένειες, όπως διαπιστώνεται από τη χρήση μνημειωδών τάφων, πλούσια κτερισμένων και περικλεισμένων σε λίθινο περίβολο, που ονομάστηκε Ταφικός Κύκλος Β. Η εξέλιξη αυτή συνεχίσθηκε στην

αρχή της μυκηναϊκής περιόδου, γύρω στο 1600 π.Χ., οπότε οικοδομήθηκε ένα μεγάλο κεντρικό κτήριο στην κορυφή του λόφου, ένας δεύτερος λίθινος περίβολος, ο Ταφικός Κύκλος Α, καθώς και οι πρώτοι θολωτοί τάφοι. Όπως αποδεικνύουν τα ευρήματα, οι ηγεμόνες των Μυκηνών ήταν ισχυροί και συμμετείχαν σε ένα πολύπλοκο δίκτυο εμπορικών συναλλαγών με τις χώρες της Μεσογείου.

Η ανοικοδόμηση των ανακτόρων, που είναι ορατά σήμερα, άρχισε γύρω στο 1350 π.Χ., στην Υστεροελλαδική IIIA2 περίοδο. Τότε ξεκίνησε και η οχύρωση της ακρόπολης, στην οποία διακρίνονται τρεις φάσεις. Ο πρώτος περίβολος κτίστηκε με το κυκλώπειο σύστημα επάνω στο βράχο. Εκατό χρόνια αργότερα, στην ΥΕ IIIB1 περίοδο, η οχύρωση μετακινήθηκε προς τα δυτικά και νότια και κτίστηκε η Πύλη των Λεόντων, η μνημειακή είσοδος με τον προμαχώνα της. Στον τειχισμένο χώρο εντάχθηκαν το θρησκευτικό κέντρο και ο Ταφικός Κύκλος Α, που διαμορφώθηκε σε χώρο προγονολατρείας, με την ανύψωση του αρχικού επιπέδου του. Τότε είναι πιθανό ότι οικοδομήθηκε και ο θολωτός τάφος γνωστός ως «θησαυρός του Ατρέα», με τα τεράστια υπέρθυρα και την ψηλή κυψελοειδή θόλο. Γύρω στο 1200 π.Χ., στην ΥΕ IIIB-Γ περίοδο, μετά από εκτεταμένη καταστροφή, πιθανόν από σεισμό, κατασκευάστηκε η επέκταση των τειχών προς τα βορειοανατολικά του λόφου ώστε να ενταχθεί στον τειχισμένο χώρο η υπόγεια κρήνη. Αλλεπάλληλες καταστροφές συνοδευόμενες από πυρκαγιές οδήγησαν στην οριστική εγκατάλειψη του χώρου γύρω στο 1100 π.Χ.

Μετά την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος και τη διάλυση της «Μυκηναϊκής Κοινής», ο λόφος παρέμεινε πενιχρά κατοικημένος ως την κλασική περίοδο. Στο διάστημα αυτό δημιουργήθηκαν στην περιοχή τοπικές ηρωικές λατρείες, που οφείλονταν στη φήμη των Μυκηνών, που τα ομηρικά έπη μετέφεραν σε όλο τον ελληνικό κόσμο, ενώ στην κορυφή του λόφου ιδρύθηκε ένας αρχαϊκός ναός αφιερωμένος στην Ήρα ή στην Αθηνά. Το 468 π.Χ., μετά τους μηδικούς πολέμους στους οποίους συμμετείχε η πόλη, το Άργος την κατέκτησε και κατεδάφισε τμήματα της οχύρωσής της. Αργότερα, κατά την ελληνιστική περίοδο, οι Αργίτες ίδρυσαν στο λόφο μία «κώμη», επισκευάζοντας τα προϊστορικά τείχη και τον αρχαϊκό ναό και κτίζοντας ένα μικρό θέατρο πάνω από το δρόμο του θολωτού τάφου της Κλυταιμνήστρας. Τους επόμενους αιώνες η κωμόπολη παρέμεινε σχεδόν

εγκαταλελειμμένη και ήταν ήδη ερειπωμένη όταν την επισκέφθηκε ο Πausanias το 2ο αι. μ.Χ.

Τα κυκλώπεια τείχη της μυκηναϊκής ακρόπολης, όμως, παρέμεναν ορατά στο πέρασμα των αιώνων και αποτέλεσαν πόλο έλξης πολλών περιηγητών και αρχαιοφίλων, που δεν δίστασαν να λεηλατήσουν το χώρο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, επωφλούμενοι από την αδιαφορία και τη φιλαργυρία των Τούρκων. Το 1837, μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, οι Μυκήνες τέθηκαν υπό την αιγίδα της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, η οποία μέχρι σήμερα πραγματοποιεί έρευνες στο χώρο. Το 1941 ο αντιπρόσωπός της, Κ. Πιττάκης, καθάρισε την Πύλη των Λεόντων και το 1876 ο Ερρίκος Σλήμαν, ύστερα από μικρές δοκιμαστικές τομές το 1874, ξεκίνησε τη μεγάλη του ανασκαφή, που αποκάλυψε τους πέντε τάφους του Ταφικού Κύκλου Α, υπό την επίβλεψη του Π. Σταματάκη, ο οποίος συνέχισε τις εργασίες το διάστημα 1876-1877, αποκαλύπτοντας και τον έκτο τάφο. Στη συνέχεια, ανασκαφές στα ανάκτορα και στα νεκροταφεία πραγματοποίησαν οι Χ. Τσουντας (1884-1902), Δ. Ευαγγελίδης (1909), G. Rosenwaldt (1911), Α. Κεραμόπουλος (1917), και Α. J. B. Wace (1920-1923, 1939, 1950-1957). Παράλληλα, οι Ι. Παπαδημητρίου και Γ. Μυλωνάς της Αρχαιολογικής Εταιρείας ανέσκαψαν τον Ταφικό Κύκλο Β και οικίες, κατά τα έτη 1952-1955, ενώ ο Γ. Μυλωνάς μαζί με το Ν. Βερδελή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, ανέσκαψαν τμήματα του οικισμού. Οι ανασκαφές της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής, υπό την επίβλεψη του λόρδου W. Taylour αποκάλυψαν το θρησκευτικό κέντρο, ενώ έρευνες συνεχίσθηκαν και από την Αρχαιολογική Εταιρεία με το Γ. Μυλωνά και το Σπ. Ιακωβίδη το 1959 και 1969-1974. Αναστηλωτικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν το 1950-1955 από τον Α. Ορλάνδο και τον Ε. Στίκα στο θολωτό τάφο της Κλυταιμνήστρας, στο ανάκτορο, στο χώρο γύρω από την Πύλη των Λεόντων και στον Ταφικό Κύκλο Β. Από το 1998 βρίσκεται σε εξέλιξη το έργο «Συντήρηση-Στερέωση-Ανάδειξη των Μνημείων της Ακροπόλεως Μυκηνών και του Ευρύτερου Περιβάλλοντος Χώρου», το οποίο ανέλαβε αρχικά η Ομάδα Εργασίας Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου και στη συνέχεια η Επιτροπή Μυκηνών, που δημιουργήθηκε το 1999 από το Υπουργείο Πολιτισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

2.1 Ορισμός και αντικείμενο της δημογραφίας

Σύμφωνα με το δημογραφικό λεξικό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) η Δημογραφία ορίζεται ως: «Η επιστήμη που μελετά του ανθρώπινους πληθυσμούς, πρωταρχικά όσον αφορά το μέγεθος, τη σύνθεση και την εξέλιξη του»⁸. Ο όρος Δημογραφία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις Δήμος – Γράφειν. Η Δημογραφία λοιπόν είναι η επιστήμη που ασχολείται με την στατιστική ανάλυση του πληθυσμού. Η μελέτη γίνεται στο μέγεθος του πληθυσμού, στη σύνθεσή τους με βάση συγκεκριμένα βιολογικά κριτήρια όπως το φύλο, την ηλικία, κοινωνικά ή οικονομικά κριτήρια όπως την οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο και ερευνά φαινόμενα τα οποία άμεσα επιδρούν στη σύνθεση και στην εξέλιξή τους όπως την γεννητικότητα, γαμηλιότητα, μετανάστευση, θνησιμότητα σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Αντικείμενο της μελέτης⁹ είναι η συναγωγή συμπερασμάτων προκειμένου να οργανωθούν τρόποι δραστηριότητας τόσο για την υλική όσο και την ηθική βελτίωση των ατόμων έχοντας ως στόχο την αποτροπή επιζήμιων συνεπειών που ακολουθούν τις περισσότερες φορές οι διάφορες δημογραφικές μεταβολές. Η γέννηση, ο θάνατος και η μετακίνηση από ή προς τον πληθυσμό είναι εξελίξεις που αφορούν τα άτομα αλλά επηρεάζουν και το μέγεθος, την δομή και την εξέλιξη του πληθυσμού. Οι τρεις αυτές κύριες πληθυσμιακές συνιστώσες αποτελούν τα βασικά αντικείμενα μελέτης της δημογραφικής επιστήμης και καλούνται δημογραφικά γεγονότα. Η δημογραφία μελετά ακόμα και άλλα δευτερεύοντα φαινόμενα όπως: τη γαμηλιότητα, τη

⁸ Κοτζαμάνης Β., Βανταλή Μ., (2011), Λεξικό τεχνικών δημογραφικών όρων, εκδόσεις Παπαζήση

⁹ Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη, Ε., (2009), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα (1830-2007), εκδόσεις Παπαζήση

συχνότητα διαζυγίων, την εργασία, την εσωτερική μετανάστευση. Αυτοί οι δευτερεύοντες παράγοντες δεν επηρεάζουν άμεσα το σύνολο του πληθυσμού, ορίζουν όμως τη σύνθεση του. Επομένως ο πληθυσμός υπόκειται σε μεταβολές σαν αποτέλεσμα των δημογραφικών συμβάντων. Ασχολείται με τη συλλογή την επεξεργασία, την ανάλυση και την ερμηνεία τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών δεδομένων που ταυτίζονται με όλους αυτούς τους παράγοντες¹⁰.

Η δημογραφική ανάλυση απαιτεί βασικές μαθηματικές γνώσεις, χρησιμοποιεί αδρά δεδομένα προερχόμενα από απογραφές πληθυσμών, ληξιαρχικές πράξεις και περιστασιακά καταγραφές ή ειδικές έρευνες. Μετασχηματίζει τα δεδομένα, δημιουργώντας πίνακες όπως πίνακες θνησιμότητας, γαμηλιότητας, γονιμότητας οι οποίοι αποκαλύπτουν ποσοτικά δεδομένα τα οποία αποτυπώνουν τον τρόπο ανανέωσης των πληθυσμών. Η δημογραφική ανάλυση είναι ένα θεμελιώδες στάδιο για κάθε δημογραφική έρευνα. Όταν γίνει σωστά παρέχει συχνά χρήσιμες ενδείξεις για την ερμηνεία των φαινομένων και για τις ιδιαιτερότητες της δομής ενός πληθυσμού. Ταυτόχρονα επιτρέπει την ανάδειξη κάποιων σχέσεων ή μας οδηγεί να αποκλείσουμε ορισμένες από τις σχέσεις οι οποίες εύκολα και με βάση την κοινή λογική θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως υπαίτιες για το αποτέλεσμα. Από την άλλη, μια λανθασμένη δημογραφική ανάλυση δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα.¹¹

¹⁰ Κοτζαμάνης Β., Βανταλή Μ., (2011), Λεξικό τεχνικών δημογραφικών όρων, εκδόσεις Παπαζήση

¹¹ Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη, Ε., (2009), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα (1830-2007), εκδόσεις Παπαζήση

2.2 Οι πηγές των δημογραφικών δεδομένων

Οι κυριότερες πηγές για να ληφθούν στατιστικά δεδομένα για τις ανάγκες της πληθυσμιακής ανάλυσης είναι οι απογραφές πληθυσμού, οι ληξιαρχικές καταγραφές, τα μητρώα του πληθυσμού, οι ειδικές έρευνες δειγματοληψίας και οι συνοριακές στατιστικές. Τα στοιχεία που αντλούνται έχουν ποιοτικό και ποσοτικό χαρακτήρα. Ο όρος απογραφή αναφέρεται στην διαδικασία συλλογής, ανάλυσης και δημοσίευσης στατιστικών στοιχείων που περιλαμβάνουν το σύνολο των μελών ενός πληθυσμού μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής έκτασης, συνήθως μιας χώρας κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Σήμερα σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες είναι νομοθετικά θεσμοθετημένη η κατά περιόδους διεξαγωγή των απογραφών. Συνήθως γίνονται σε κατάλληλα επιλεγμένη ημερομηνία έτσι ώστε να υφίσταται την ίδια χρονική η μικρότερη γεωγραφική κίνηση στον πληθυσμό και η μεγαλύτερη δυνατή διοικητική και οργανωτική ευελιξία στο προσωπικό που πραγματοποιεί την απογραφή. Στην Ελλάδα απογραφές διενεργούνται ανά δέκα χρόνια από το 1920¹² κατά την περίοδο της άνοιξης. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία σε συνεργασία με συναρμόδιους κρατικούς φορείς και την τοπική αυτοδιοίκηση αναλαμβάνει τις απογραφές πληθυσμού έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αξιοπιστία και η εμπιστευτικότητα των πληροφοριών. Η απογραφή προϋποθέτει την καθολική και ταυτόχρονη καταγραφή όλων όσων βρίσκονται στην χώρα την καθορισμένη χρονική περίοδο. Τα στοιχεία που παρέχονται από την απογραφή πληθυσμού παρέχουν ακόμα τη δυνατότητα της διαχρονικής μελέτης του πληθυσμού και των μεταβολών του αλλά και τη δυνατότητα ειδικότερων προσεγγίσεων που αφορούν υποσύνολα του γενικού πληθυσμού.

Οι ληξιαρχικές πράξεις είναι νόμιμα έγγραφα με τα οποία βεβαιώνεται ο τόπος και ο χρόνος επέλευσης των διαφόρων δημογραφικών στοιχείων που αφορούν τις γεννήσεις, τους θανάτους, τους γάμους, τα διαζύγια, τις υιοθεσίες, τις νομιμοποιήσεις, τις αναγνωρίσεις, τις ακυρώσεις και τις δηλώσεις νόμιμης διάστασης των έγγαμων ατόμων καθώς και τα δημογραφικά στοιχεία των ατόμων όπως όνομα, φύλο, έτος γέννησης, τόπος καταγωγής κλπ. Η στατιστική παρακολούθηση των

¹² Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη, Ε., (2009), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα (1830-2007), εκδόσεις Παπαζήση

ληξιαρχικών γεγονότων προϋποθέτει την συνεχή και μόνιμη καταγραφή όλων των συμβάντων και των χαρακτηριστικών των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτά. Το διαδικασία των ληξιαρχικών καταγραφών πρέπει να καλύπτει όλες τις περιοχές και τις πληθυσμιακές ομάδες τις χώρας. Τα στοιχεία των ληξιαρχικών πράξεων είναι απόρρητα και το υλικό που συλλέγεται μπορεί να χρησιμοποιηθεί για στατιστικούς σκοπούς. Η δημοσίευση του επιτρέπεται μόνο σε συλλογικό επίπεδο. Συστήματα επισήμων καταγραφών των δημογραφικών συμβάντων λειτουργούν σε πολλές χώρες, κυρίως στις αναπτυγμένες αλλά και σε μέρος των υπό ανάπτυξη χωρών. Στην Ελλάδα οι ληξιαρχικές καταγραφές είναι υποχρεωτικές και έχουν θεσπιστεί από το 1836¹³. Έτσι υπάρχει σχεδόν πλήρης κάλυψη του αριθμού συμβάντων.

Οι χώρες που διαθέτουν επίσημο σύστημα καταγραφών των δημογραφικών συμβάντων διατηρούν επίσης και στοιχεία των πολιτών τους σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο σε μητρώα πληθυσμού. Στα μητρώα αυτά υπάρχει καταχώρηση για το κάθε μέλος του πληθυσμού στην οποία αναγράφεται το πλήρες δημογραφικό ιστορικό του καθενός ατόμου και τα ατομικά του χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η ηλικία, ο τόπος κατοικίας, το επάγγελμα κτλ. Τα μητρώα αυτά αποτελούν τις κύριες πηγές πληροφόρησης της εσωτερικής μεταναστευτικής κίνησης των ατόμων. Παραθέτουν μια εικόνα για την τρέχουσα κατάσταση του πληθυσμού στην συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και εξυπηρετούν διοικητικές ανάγκες. Παρέχουν όμως και πληροφόρηση ως προς το μέγεθος και την δομή του πληθυσμού και λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς τις απογραφές. Στην Ελλάδα λειτουργούν διάφορα επίσημα μητρώα πληθυσμού για τις ανάγκες της δημόσιας διοίκησης τα οποία συγκεντρώνονται σε διάφορους δημόσιους φορείς για την κάλυψη των ειδικών αναγκών τους όπως τα μητρώα αρρένων, τα εκλογικά μητρώα, τα δημοτολόγια κ.ά. Πληροφορίες για τις μεταναστευτικές κινήσεις εισόδου και εξόδου του πληθυσμού από και προς της χώρας αντλούμε από τις μεταναστευτικές καταγραφές. Με την συμπλήρωση ερωτηματολογίων συλλέγονται πληροφορίες αναφορικά με τον προορισμό, τον σκοπό και την διάρκεια παραμονής στην εν λόγω χώρα. Εκτός από τα

¹³ Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη, Ε., (2009), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα (1830-2007), εκδόσεις Παπαζήση

επίσημα στοιχεία απογραφών, συμπληρωματική πηγή δημογραφικών δεδομένων αποτελούν και οι ειδικές δειγματοληπτικές έρευνες.

2.3 Τα δημογραφικά σφάλματα

Αρκετά συχνά στα δημογραφικά δεδομένα που υπάρχουν από τις απογραφές του πληθυσμού και τις διάφορες δειγματοληπτικές έρευνες συναντούνται στατιστικά σφάλματα. Το είδος και η έκταση των σφαλμάτων σχετίζονται με το επίπεδο και την ανάπτυξη της εν λόγω χώρας ή περιοχής, την εντιμότητα και την πληρότητα των υπηρεσιών συλλογής των δεδομένων και με το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού. Ακόμα και σε χώρες με πλήρη οργάνωση και εντελώς αξιόπιστα συστήματα συλλογής δημογραφικών δεδομένων, τα δημογραφικά στοιχεία, εμπεριέχουν πηγές σφαλμάτων¹⁴.

Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες η εξειδίκευση των ερευνητών, η παιδεία των ερωτηθέντων, η αξιοπιστία των συστημάτων συλλογής των στοιχείων, η οργάνωση και η υποδομή των υπηρεσιών είναι σε χαμηλό επίπεδο και τα σφάλματα στα δεδομένα είναι συχνότερα και ουσιαστικότερα. Τα σφάλματα μπορεί να συμβούν σε οποιοδήποτε στάδιο διεξαγωγής της απογραφής. Η ύπαρξη πλήρων και ακριβών στατιστικών στοιχείων οδηγεί στην βέλτιστη εξαγωγή αξιόπιστων ερευνητικών αποτελεσμάτων. Επομένως πριν την οποιαδήποτε αξιοποίηση των δεδομένων αυτών θα πρέπει να γίνεται ο έλεγχος της ποιότητας τους και η διόρθωση τους.

Τα σφάλματα των δημογραφικών στοιχείων βρίσκονται στις εξής κατηγορίες:

1. Δειγματοληπτικά σφάλματα,
2. Σφάλματα κάλυψης,
3. Σφάλματα περιεχομένου.

Η πρώτη κατηγορία σφαλμάτων αφορά μόνο τις διάφορες δειγματοληπτικές έρευνες. Αρχικά, στις δειγματοληπτικές έρευνες, γίνεται επιλογή του δείγματος και στην συνέχεια γίνεται η εκτιμητική διαδικασία και η εξαγωγή αποτελεσμάτων. Τα

¹⁴ Κωστάκη Α. (2003). Τεχνικές Δημογραφικής Ανάλυσης, εκδόσεις Πάμισος

σφάλματα αυτής της κατηγορίας οφείλονται στο γεγονός ότι ένα τυχαίο δείγμα δεν αντικατοπτρίζει τον πληθυσμό από τον οποίο προέρχεται και ότι συνήθως δεν υπάρχει τέλεια παρατήρηση των στατιστικών μονάδων. Όσο πιο επιμελής είναι η διεξαγωγή της έρευνας τόσο πιο σωστές είναι οι πληροφορίες που συλλέγονται. Τα σφάλματα κάλυψης οφείλονται σε δύο λόγους. Στην ανικανότητα του στατιστικού συστήματος να υπολογίσει πλήρως όλα τα βασικά υποσύνολα του πληθυσμού και στην διπλή καταμέτρηση κάποιων ατόμων του πληθυσμού. Η αδυναμία υπολογισμού ενός υποπληθυσμού που οφείλεται σε γεωφυσικούς παράγοντες όπως για παράδειγμα σε κακές καιρικές συνθήκες οι οποίες υπάρχουν κατά την διεξαγωγή της απογραφής προσμετρούνται ως διαφυγές. Ως διαφυγή χαρακτηρίζεται και ο θάνατος των νεογνών σε μικρό χρονικό διάστημα μετά τη γέννηση τους και τα οποία δεν δηλώνονται ούτε σαν γέννηση ζώντος ούτε σαν θάνατος, με αποτέλεσμα να διαφεύγουν τόσο από τις γεννήσεις όσο και από τους θανάτους της ηλικίας μηδέν. Η υπερεκπροσώπηση ενός μικρότερου πληθυσμού προκύπτει από την διπλή καταγραφή ορισμένων ατόμων όπως λόγου χάριν σε άτομα που μετακινούνται συχνά.

Στη κατηγορία αυτή αναφέρονται τα λάθη που συμβαίνουν από την απροθυμία ή την αδυναμία των ερωτηθέντων να δώσουν ορθές πληροφορίες καθώς επίσης και στην λανθασμένη κωδικοποίηση των δεδομένων¹⁵.

¹⁵ Παπαδάκης, Μ., Τσίμπος, Κ. (2008). Δημογραφική Ανάλυση (Αρχές-Μέθοδοι-Εφαρμογές), Εκδόσεις Σταμούλης

2.4 Η δημογραφία και η κατανομή του πληθυσμού

Στην επιστήμη της στατιστικής όταν γίνεται λόγος για πληθυσμό νοείται «ένα σύνολο αυτοτελών στοιχείων ή προσώπων με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα». Στη δημογραφία, όμως, με τον όρο πληθυσμός νοείται κατά κανόνα « το σύνολο των κατοίκων μιας περιοχής σε μια δεδομένη στιγμή ή περίοδο¹⁶».

Ο πληθυσμός τελεί υπό την ταυτόχρονη επίδραση τριών βασικών δημογραφικών διαδικασιών, που οδηγούν στην διαρκή εναλλαγή των προσώπων που τον αποτελούν και στη συνεχή αυξομείωση του αριθμού τους. Οι δύο από τις διαδικασίες αυτές συνδέονται με τη βιολογική ανανέωση και φθορά του. Είναι η γεννητικότητα (συχνότητα γεννήσεων ζώντων) και η θνησιμότητα (συχνότητα θανάτων). Η τρίτη αναφέρεται στην τεχνητή ή μηχανική ανανέωση και φθορά του πληθυσμού, που είναι η μετανάστευση από και προς μια περιοχή. Οι διαδικασίες αυτές μεταβάλλουν την δομή, τη σύνθεση, την κατανομή και το μέγεθος του πληθυσμού.

Με τον όρο δομή του πληθυσμού νοείται η κατά φύλα και ηλικίες σύνθεση του πληθυσμού ή η κατανομή του κατά βιολογικές κατηγορίες του φύλου και της ηλικίας. Ιδιαίτερο, όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη κατανομής του πληθυσμού σε μείζονες ομάδες ηλικιών. Οι ομάδες αυτές είναι τρεις: ο παιδικός πληθυσμός ή συντηρούμενοι παίδες, που περιλαμβάνει άτομα 0-14 ετών, ο ενεργός (ή ώριμος ή παραγωγικός) πληθυσμός, που περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 15-64 ετών, και ο γεροντικός πληθυσμός ή συντηρούμενοι γέροντες, που περιλαμβάνει τον πληθυσμό 65 ετών και άνω. Οι δύο μεγάλες ομάδες του παιδικού και του γεροντικού πληθυσμού συνθέτουν έτσι μια ευρύτερη πληθυσμιακή κατηγορία, τον λεγόμενο συντηρούμενο πληθυσμό.

Μάλιστα μέρος του συντηρούμενου πληθυσμού είναι αυτός που επηρεάζει τον δείκτη εξάρτησης. Ο δείκτης εξάρτησης δείχνει πόσοι συντηρούμενοι γέροντες αντιστοιχούν σε 100 άτομα του ενεργού πληθυσμού. Με άλλα λόγια δείχνει το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός σε μια δεδομένη στιγμή. Όσο ψηλότερος είναι ο δείκτης τόσο μεγαλύτερο είναι το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός ενώ όταν χαμηλώνει

¹⁶ Μπάγκαβος Χ., Μωυσίδης Α., (2004), Το νέο δημογραφικό τοπίο του 21^{ου} αιώνα, εκδόσεις Λιβάνη

θεωρείται ένδειξη ικανοποιητικής προοπτικής για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Ένας εξίσου σημαντικός δείκτης στη δημογραφία αποτελεί και ο δείκτης γήρανσης. Αυτός εμπλέκει δύο προαναφερθείσες κατηγορίες, τον παιδικό και τον γεροντικό πληθυσμό, και δείχνει πόσοι συντηρούμενοι γέροντες αναλογούν σε 100 συντηρούμενους νέους. Όσο μικρότερος είναι ο δείκτης τόσο νεαρότερος είναι ο πληθυσμός. Όσο ο δείκτης αυξάνει τόσο ο πληθυσμός ωριμάζει ή γερνάει¹⁷.

Τέλος, την δομή του πληθυσμού σε μια δεδομένη στιγμή μας την παρουσιάζει η πυραμίδα του πληθυσμού. Πρόκειται για ένα διάγραμμα που είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού δύο γραφικών παραστάσεων που έχουν κοινό τον κάθετο άξονα των ηλικιών. Από τις δυο μεριές του άξονα αυτού σύρονται δυο οριζόντιοι άξονες πληθυσμιακών μεγεθών. Ο δεξιός οριζόντιος δίνει τα μεγέθη του γυναικείου πληθυσμού κατά ηλικίες και ο αριστερός τα αντίστοιχα μεγέθη του ανδρικού πληθυσμού.

2.5 Δημογραφική πραγματικότητα και κράτος πρόνοιας

Η δημογραφική πρόκληση αποτελεί ένα πολυσυζητημένο θέμα το οποίο παραμένει σε πολύ μεγάλη σημασία στις πολιτικές ατζέντες των υπευθύνων. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με το δημογραφικό θέμα το 2000 σύμφωνα με την οποία «η τάση της γήρανσης του πληθυσμού συνιστά σημαντικότερη πρόκληση για την εξασφάλιση της επάρκειας και της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Η γήρανση του πληθυσμού θα συντελεσθεί σε τέτοια κλίμακα που, εάν δεν υπάρξουν οι κατάλληλες μεταρρυθμίσεις, υπάρχει ο κίνδυνος υπονόμησης της σταθερότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Υπό το πρίσμα των ανησυχιών που εγείρονται από πλευράς της Ε.Ε. σε σχέση με τις δημογραφικές εξελίξεις και τη σταθερότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε την δημογραφική πραγματικότητα και τη σύνδεση της με μια σειρά κοινωνικό - οικονομικών παραγόντων.

¹⁷ Μπάγκαβος Χ., Μωυσίδης Α., (2004), Το νέο δημογραφικό τοπίο του 21^{ου} αιώνα, εκδόσεις Λιβάνη

Σαφέστατα, οι δημογραφικές εξελίξεις, όπως υποστηρίζει ο Κατσανέβας¹⁸, θα πρέπει να προσεγγίζονται ως ένα ζήτημα άρρηκτα συνυφασμένο με την οικονομική πορεία μιας χώρας και την διάρθρωση του εργατικού δυναμικού και όχι ως μια μεμονωμένη προκύπτουσα προβληματική. Μέσα από την θέση αυτή γίνεται, εμφανής η σημασιακή βαρύτητα του πληθυσμού για την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη μιας χώρας και δη αναφορικά με την περίπτωση της αρμονικής λειτουργίας των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Άλλωστε, όπως επισημαίνουν οι Παπαευαγγέλου και Τσίμπος¹⁹, καμία πολιτική δεν γίνεται να ασκηθεί χωρίς να λάβει υπόψη παραμέτρους, όπως το μέγεθος, τη σύνθεση, την πορεία του πληθυσμού, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και τις μεταβλητές μιας χώρας. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό, ότι οι εν λόγω παράγοντες, θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη διότι τυχόν αλλαγές σε κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο ή στη δημοπαθολογία του πληθυσμού είναι ικανές να ασκήσουν σημαντική επιρροή στην εξέλιξη, καθώς επίσης στην αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προβλημάτων.

Η σημασιακή βαρύτητα της δημογραφίας αναγνωρίστηκε και προβλήθηκε περισσότερο στις αρχές του 21^{ου} αιώνα καθότι αποτέλεσε γενικό αίτημα των πληθυσμιακών πολιτικών. Ωστόσο, η παρουσίαση της ως αυτόνομης επιστήμης πραγματοποιήθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα λόγω της ανάπτυξης των κοινωνικών, οικονομικών και βιολογικών ερευνών. Αντικείμενο της αποτελούν «η μελέτη των ανθρωπίνων πληθυσμών και των προβλημάτων που γεννώνται από τις μεταβολές, τις ποικίλες κατανομές και τις διαφορετικές συνθέσεις των πληθυσμιακών ενότητων». Μέσα από τις δημογραφικές αναλύσεις επιχειρείται «η εξέταση των συνιστωσών της ανανέωσης των πληθυσμών καθώς και των σχέσεων ανάμεσα στις συνιστώσες αυτές, διαχωρίζοντας τις επιπτώσεις της δομής, του πλήθους και της έντασης των δημογραφικών φαινομένων.

Οι μεταβολές που παρατηρούνται στον πληθυσμό, τόσο σε αριθμητικό επίπεδο όσο και από άποψης κατανομής συνδέονται με παράγοντες όπως η γεννητικότητα, η θνησιμότητα ή οι πληθυσμιακές μετακινήσεις. Γενικότερα, οι ασκούσες κοινωνικές

¹⁸ Κατσανέβας Θ., (2003), Προοπτικές της αγοράς εργασίας στα πλαίσια κι των δημογραφικών εξελίξεων, εκδόσεις Κορφή

¹⁹ Παπαευαγγέλου Γ., Τσίμπος Κ., (1993), Κοινωνικές και υγειονομικές επιπτώσεις από τις δημογραφικές εξελίξεις του ελληνικού πληθυσμού: 1996 - 2001

πολιτικές των συγχρονικών κρατών επιδιώκουν στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών μέσα από μια αντίληψη «ευγονισμού». Η επίτευξη της ποιοτικής διαβίωσης του πληθυσμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στις εξελίξεις στον χώρο της ιατρικής και των καλύτερων συνθηκών υγιεινής, λόγοι που συνέτειναν στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής²⁰.

Η αύξηση του μέσου όρου ζωής θεωρείται επίτευγμα και σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να αναφερθεί ως ένα προβληματικό ζήτημα. Στον αντίποδα, το αυξημένο προσδόκιμο ηλικίας σε συνάρτηση με τη μείωση της γεννητικότητας έχει σημαντικές επιπτώσεις για το εργατικό δυναμικό των χωρών στα συστήματα υγείας και συνταξιοδότησης. Συμπερασματικά, το ζήτημα τίθεται στην περίπτωση που η αυξητική τάση του επιπέδου ζωής δημιουργεί μια εικόνα ενός γηραιού πληθυσμού, δεδομένης της μη ανανέωσης του πληθυσμού εξαιτίας της υπογεννητικότητας. Σύμφωνα με την Στασινοπούλου (1998), «η δημογραφική γήρανση ορίζεται ως η αύξηση της αναλογίας των ατόμων άνω των 65 ετών στο σύνολο του πληθυσμού».

Είναι εμφανές, λοιπόν, ότι η πτωτική πορεία του φυσικού ισοζυγίου θάνατοι - γεννήσεις έχει σημαντικό αντίκτυπο στην μορφή των πληθυσμιακών πυραμίδων. Οι πληθυσμιακές πυραμίδες αποτελούν γραφικές παραστάσεις στις οποίες απεικονίζονται «η κατανομή του συνόλου των ατόμων ενός πληθυσμού κατά ηλικία και φύλο». Πλέον, λόγω της μείωσης της γεννητικότητας και την πτώσης της θνησιμότητας η ιδανική μορφή της τριγωνικής πυραμίδας τείνει να πάρει το σχήμα της ανάποδης «σβούρας» ή για να γίνει περισσότερο κατανοητό μιας ανάποδης πυραμίδας. Αυτό συμβαίνει διότι ως βάση της απεικονίζονται τα επίπεδα της γονιμότητας, ενώ ως κορυφή της παρουσιάζεται η θνησιμότητα. Ο τρόπος που έχουν διαμορφωθεί οι αναλογίες γονιμότητας - θνησιμότητας έχει ως αποτέλεσμα η βάση να εμφανίζεται γραφικά χαμηλότερη και η κορυφή υψηλότερη.

Όπως επισημαίνει η Στασινοπούλου²¹, η μείωση της θνησιμότητας συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των ατόμων άνω των 75 ετών και της αναλογίας τους στο σύνολο των ατόμων άνω των 60 ετών. Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη την εικόνα

²⁰ Κοτζαμάνης Β., (2009), Στοιχεία δημογραφίας, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

²¹ Στασινοπούλου Ο., (1998), Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής, εκδόσεις Gutenberg

που παρουσιάζουν οι δημογραφικές προβλέψεις του Ο.Ο.Σ.Α. για την πενήκονταετία 2000 - 2050 είμαστε σε Θέση να κατανοήσουμε το μελλοντικό βάρος που θα επωμιστούν τα συστήματα ασφαλίσεων και συνταξιοδότησης, καθώς η σχέση συνταξιούχων/ασφαλισμένων - εργαζόμενων πλήττεται σε μεγάλο βαθμό μιας και οι δικαιούχοι των κοινωνικών παροχών είναι λιγότεροι από τους υπόχρεους πληρωμής ασφαλιστικών εισφορών με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Ακόμα και οι πολιτικές που αφορούν στην αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης στην πραγματικότητα δεν αποτελούν μια ουσιαστική λύση αλλά μάλλον φαίνεται να μετατοπίζουν το πρόβλημα της κρίσης για μερικά χρόνια.

Στην έκθεση του ΟΟΣΑ²², λόγω της κατά επτά έτη αύξησης του προσδόκιμου ζωής στα επόμενα πενήντα έτη επισημαίνεται πως η κοινωνικό — ασφαλιστική πολιτική των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να αυξήσει τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Αυτό θα συμβάλει θετικά ως προς την αντιμετώπιση της παρούσας οικονομικής συγκυρίας συμβάλλοντας στην δημοσιονομική προσαρμογή και στην διασφάλιση της βιωσιμότητας των ασφαλιστικών συστημάτων.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή τη στιγμή ο παράγοντας υπογεννητικότητα έχει επισημανθεί ως βασικός καταλύτης για τις δημογραφικές εξελίξεις δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται στις μεταρρυθμιστικές προτάσεις, αλλά αντίθετα να συμπεριλαμβάνεται ως μια προβληματική που χρήζει επίλυσης, έστω και αν σε μακροπρόθεσμο επίπεδο θα μπορούσε να αποδώσει ενθαρρυντικά αποτελέσματα μέσα από τις αλλαγές στις ηλικιακές κατανομές του πληθυσμού των χωρών.

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να εμμένουμε σε μια μονομερή προσέγγιση της γήρανσης του πληθυσμού ως βασικής συνιστώσας για την ελλειμματική εικόνα των ασφαλιστικών ταμείων και θέσπισης εισπρακτικών μέσων «για την εξασφάλιση πόρων με τρόπους που διευρύνουν το κοινωνικό έλλειμμα και συρρικνώνουν, τις προϋποθέσεις κοινωνικής συνοχής και σύγκλισης, μετατρέποντας σταδιακά το ευρωπαϊκό πρότυπο του κράτους-πρόνοιας σε πρότυπο κράτους-φιλανθρωπίας».

²² Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, ετήσια έκθεση 2012, εκδόσεις ΙΝΕ/ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ

Δεδομένων των δημογραφικών εξελίξεων, όπως προβλέπονται για τις επόμενες τουλάχιστον δύο δεκαετίες, ο μόνος τρόπος παρέμβασης στην διατήρηση της ισορροπίας του λόγου εργαζομένων/συνταξιούχων είναι μέσα από τους δείκτες απασχόλησης. Κατά τους Μπαγκαβό και Τραγάκη (2011)²³, για να διατηρηθεί στα σημερινά επίπεδα η κλασματική σχέση εργαζομένων/συνταξιούχων απαιτείται μια ετήσια αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 1% για τα επόμενα είκοσι χρόνια. Ο αντίκτυπος της μείωσης και γήρανσης του εργαζόμενου πληθυσμού θα πρέπει να ιδωθεί σε σχέση με τον τρόπο που διαμορφώνονται οι εργασιακές δυναμικές τάσεις. Θα πρέπει να γίνει μια συντονισμένη προσπάθεια θετικής μεταβολής των δεικτών απασχόλησης και ανεργίας, καθώς και της οικονομικής ανάπτυξης, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην προοπτική ενεργοποίησης της απασχόλησης των μη - απασχολούμενων τα επόμενα χρόνια.

Επίσης, προτεραιότητα στις στοχοθεσίες των πολιτικών των κυβερνήσεων θα πρέπει να είναι η αντιστροφή της φθίνουσας πορείας του πληθυσμού, η οποία απαντάται κυρίως σε χώρες της Ευρώπης αλλά και στη Β. Αμερική όπου η λεγόμενη γενιά των baby boomers αναμένεται να εισέλθει σε ηλικία συνταξιοδότησης τα επόμενα χρόνια. Ο βαθμός της ποσοστιαίας μείωσης της γεννητικότητας αποτελεί σοβαρό λόγο για την ανάπτυξη περισσότερο συντονισμένων «πληθυσμιακών πολιτικών» που θα επιδιώξουν στην διατήρηση ή επαναφορά ενός ιδανικού πληθυσμού. Προς αυτή την κατεύθυνση, μέσα από την οικογενειακή πολιτική θα πρέπει να δημιουργηθούν κίνητρα για τα νέα ζευγάρια να αποκτήσουν παιδιά μέσα από τη θέσπιση διαφόρων μέτρων (φορολογία, επιδόματα κ.α.). Η διαφοροποίηση των θέσεων των παραδοσιακών και σύγχρονων αντιλήψεων για τις πολιτικές σε σχέση με την οικογένεια οφείλουν να έχουν ως προοπτική την μεταβολή της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς των ζευγαριών χωρίς να συνδέουν «τις οικογενειακές ενισχύσεις με την επαγγελματική κατηγορία των γονέων, ώστε να επιτευχθεί η εξίσωση των όρων πρόσβασης σε αυτές όλων των κοινωνικών ομάδων». Παράλληλα, θα μπορούσε να

²³ Bagavos C., Tragaki A., (2011), Demographic ageing in the EU and the impact on labour-employment prospects and pensions, Social Cohesion and Development

εγκαταλειφθεί «η μονομερής έμφαση στην πολυτεχνική ιδιότητα για να γίνει εφικτή η υποστήριξη όλων των οικογενειών με παιδιά»²⁴.

Μέσα από μια διεπιστημονική προσέγγιση, ανακύπτει ότι στο το ζήτημα της υπογεννητικότητας συνεπιδρούν κοινωνικοί, οικονομικοί και ψυχολογικοί παράγοντες, οι οποίοι πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Εκτός αυτού, οφείλουμε να συνυπολογίσουμε τους δείκτες των γάμων και των διαζυγίων, την ριζική αλλαγή στα επίπεδα των γεννήσεων που έφερε η αστικοποίηση των κοινωνιών, καθώς επίσης τον ρόλο και τις υποχρεώσεις που έχει πλέον το γυναικείο φύλο στον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο. Τα κοινωνικά προσδιδόμενα χαρακτηριστικά του γυναικείου φύλου συνδέονται ως ένα βαθμό και με τις ίδιες διεκδικήσεις των γυναικών σε σχέση με τη θέση τους και τα δικαιώματά τους (π.χ. φεμινιστικά κινήματα). Η προσπάθεια εξίσωσης των δύο φύλων «επιβάρυνε» τις γυναίκες με επιπρόσθετους κοινωνικούς ρόλους. Έτσι, η εικόνα της γυναίκας αποσυνδέθηκε από τον οικιακό χώρο και από την αποκλειστική ενασχόληση της στα πλαίσια αυτού και προσχώρησε την ίδια στιγμή και στον εργασιακό, καλούμενη να ανταπεξέλθει στην πολλαπλότητα των ρόλων της.

Συνεπώς, ως προς τα παραπάνω, μπορεί να γίνει αντιληπτή η σημασία των δημογραφικών τάσεων και εν γένει η κατανομή του πληθυσμού στα συστήματα κοινωνικών ασφαλίσεων. Η εικόνα μιας κοινωνίας που γερνάει έχει αρνητικές συνέπειες στις παροχές συντάξεων και υγείας. Ωστόσο, για να επιτευχθεί η εξισορρόπηση του φυσικού ισοζυγίου γεννήσεων - θανάτων και η απρόσκοπτη χρηματοδότηση των ασφαλιστικών ταμείων απαιτούνται και οι ανάλογες κυβερνητικές πολιτικές. Την προσέγγιση των δημογραφικών εξελίξεων σε σχέση με την αναλογία θανάτων - γεννήσεων αξίζει να την δούμε συνδυαστικά με την επιρροή που ασκείται στα επίπεδα του εργατικού δυναμικού και της απασχόλησης σε σχέση με την ανεργία.²⁵

²⁴ Bagavos C., Tragaki A., (2011), Demographic ageing in the EU and the impact on labour-employment prospects and pensions, Social Cohesion and Development

²⁵ Λοϊζος Ν., (2008), Η πληθυσμιακή πολιτική στην Ελλάδα, εκδόσεις Κριτική

2.6 Η έννοια του πληθυσμού

Ο ανθρώπινος πληθυσμός δεν αποτελεί αδρανή μάζα, αλλά προσομοιάζεται με έναν οργανισμό ο οποίος αδιάκοπα μετασχηματίζεται και εξελίσσεται στο πλαίσιο των αλλαγών και των ανακατατάξεων που άέναα σημειώνονται τόσο στο φυσικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον. Η αύξηση ή η μείωση ενός πληθυσμού στη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της ταυτόχρονης και συνεχούς κίνησης των δυνάμεων της φυσικής κίνησης (γεννήσεις και θάνατοι) και της μεταναστευτικής κίνησης (εισροές και εκροές) του πληθυσμού.

Τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά των συνιστωσών αυτών επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη μεταβολή που συμβαίνει στο πληθυσμιακό μέγεθος και στην κατά φύλο και ηλικία διάρθρωση του πληθυσμού. Πέρα από τις διαρκείς αυτές μεταβολές των δημογραφικών του χαρακτηριστικών, ο πληθυσμός υφίσταται, με την πάροδο του χρόνου, ποικιλόμορφες και ποικιλόβαθμες ανακατατάξεις στις οικονομικές και κοινωνικές του δομές, εξαιτίας της συνάφειας που έχει με τους μηχανισμούς της αγοράς, τη λειτουργία του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, τη διαδικασία ανάπτυξης και την αστικοποίηση²⁵.

2.7 Η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας

Σε όλες τις χώρες του κόσμου, έτσι και στην Ελλάδα, η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις οι οποίες οφείλονται τόσο στη μορφολογία του εδάφους όσο και στις επικρατούσες κοινωνικο-οικονομικές διακυμάνσεις των περιοχών. Οι κατά περίπτωση χωρικές διαιρέσεις μπορεί να είναι γεωγραφικές ή διοικητικές.

²⁵ Παπαδάκης Μ., Τσίμπος, Κ. (2004). Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές, Μέθοδοι, Υποδείγματα. Α. Σταμούλης

Η Ελλάδα διακρίνεται σε²⁶:

- 13 διοικητικές περιφέρειες
- 10 Γεωγραφικά Διαμερίσματα
- 51 Νομούς
- 18 Πολεοδομικά Συγκροτήματα
- 361 Δήμους
- 12.817 Οικισμούς

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι υποδιαιρέσεις μιας χώρας βασίζονται σε κριτήρια που αφορούν το επίπεδο αστικότητας (αστικές – αγροτικές περιοχές), τη μορφολογία του εδάφους, το βαθμό συγκέντρωσης των σπιτιών του οικισμού, ενώ σε άλλες περιπτώσεις οριοθετούνται για να εξυπηρετήσουν την εφαρμογή και λειτουργία ορισμένων κανονιστικών διαδικασιών (π.χ. εκλογικές περιφέρειες). Σύμφωνα με τους ορισμούς της ΕΣΥΕ, η διάκριση των περιοχών της χώρας σε αστικές – ημιαστικές – αγροτικές στηρίζεται καθαρά σε δημογραφικά κριτήρια που αφορούν στο μέγεθος του πολυπληθέστερου οικισμού της περιοχής. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (2011) που αφορούν το επίπεδο αστικότητας του πληθυσμού δεν είναι συγκρίσιμα με τα αντίστοιχα στοιχεία των προηγούμενων απογραφών, λόγω των πληθυσμιακών ανακατατάξεων που προήλθαν από την ένωση ορισμένων δήμων και κοινοτήτων σύμφωνα με το «Πρόγραμμα Καποδίστριας».

2.8 Πηγές και κατηγορίες του πληθυσμού

Στις περισσότερες χώρες του κόσμου η κύρια πηγή πληθυσμιακών δεδομένων σε περιφερειακό επίπεδο είναι οι απογραφές πληθυσμού. Κατά τη διεξαγωγή μιας απογραφής προσδιορίζεται καταρχήν το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού μιας

²⁶ Σιάμπος, Γ. Σ. (1993). Δημογραφία, εκδόσεις Σμπίλιας

γεωγραφικής περιοχής. Η έννοια του συνολικού αυτού μεγέθους του πληθυσμού προσεγγίζεται με ποικίλα κριτήρια και αναλόγως ο πληθυσμός διακρίνεται σε:

- α) πραγματικό ή παρόντα πληθυσμό
- β) μόνιμο ή διαμένοντα πληθυσμό και
- γ) νόμιμο πληθυσμό.

Στον Πραγματικό Πληθυσμό μιας χώρας ή μιας περιοχής περιλαμβάνονται τα παρόντα άτομα κατά την ημέρα διενέργειας της απογραφής, χωρίς να εξετάζεται αν είναι μόνιμοι ή προσωρινοί κάτοικοι.

Στον Μόνιμο Πληθυσμό συμπεριλαμβάνονται τα άτομα που διαμένουν μόνιμα σε μία γεωγραφική ή διοικητική περιφέρεια, ανεξάρτητα αν είναι παρόντα την ημέρα που γίνεται η απογραφή.

Τέλος, στο Νόμιμο Πληθυσμό περιλαμβάνονται οι δημότες της διοικητικής περιφέρειας²⁷.

Στη Δημογραφική Ανάλυση κατά την εκτίμηση των δεικτών και των υποδειγμάτων λαμβάνεται σχεδόν αποκλειστικά υπόψη ο πραγματικός πληθυσμός. Ο μόνιμος πληθυσμός πρέπει να χρησιμοποιείται για την εκτίμηση κατά κεφαλήν μεγεθών σε περιφερειακό επίπεδο. Ο νόμιμος πληθυσμός έχει κατεξοχήν υποβοηθητικό διοικητικό σκοπό και χρησιμοποιείται σε διάφορες παρεμβάσεις και κανονιστικές αποφάσεις, με κυριότερη αποστολή το πληθυσμιακό καθορισμό των εκλογικών διαδικασιών. Τέλος, οι κύριες πηγές δημογραφικής πληροφόρησης είναι οι απογραφές πληθυσμού, οι ληξιαρχικές καταγραφές, οι ειδικές έρευνες δειγματοληψίας καθώς και ορισμένες διοικητικές πηγές πληροφόρησης όπως τα μητρώα πληθυσμού και οι συνοριακές στατιστικές. Στη χώρα μας, η συλλογή και δημοσίευση των πληθυσμιακών δεδομένων διενεργείται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) η οποία υπάγεται διοικητικά στο Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.

²⁷ Παπαδάκης Μ., Τσίμπος, Κ. (2004). Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές, Μέθοδοι, Υποδείγματα.Α. Σταμούλης

2.9 Η απογραφή του πληθυσμού

Ο όρος απογραφή πληθυσμού αναφέρεται στο σύνολο των διοικητικών ενεργειών και χειρισμών οι οποίες έχουν ως σκοπό τη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων σχετικά με το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά (δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά) του πληθυσμού μίας χώρας σε δεδομένο χρόνο. Η απογραφή προϋποθέτει την καθολική και ταυτόχρονη απαρίθμηση όλων όσων βρίσκονται στην επικράτεια κατά την ημέρα διεξαγωγής της και μέσω αυτής επιδιώκεται²⁸:

- α) η εξακρίβωση του πραγματικού πληθυσμού της χώρας
- β) η εξακρίβωση του νόμιμου πληθυσμού της χώρας
- γ) η εξακρίβωση του μόνιμου ή διαμένοντος πληθυσμού της χώρας
- δ) η συλλογή στοιχείων που αφορούν τα δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού.

Οι απογραφές συνήθως διενεργούνται ανά δεκαετία, σε κατάλληλα επιλεγμένη ημερομηνία, σε χρονική δηλαδή στιγμή που να συνδυάζει, αφενός, τη μικρότερη γεωγραφική κινητικότητα του πληθυσμού και, αφετέρου, τη δυνατότητα (από πλευράς καιρικών κυρίως συνθηκών) οργάνωσης και διοικητικής κινητικότητας του προσωπικού στήριξης. Στην Ελλάδα οι απογραφές πληθυσμού διενεργούνται την άνοιξη. Πριν από την ημερομηνία διεξαγωγής της απογραφής διενεργείται μία σειρά από σημαντικές προπαρασκευαστικές ενέργειες, όπως είναι η χαρτογράφηση των περιοχών, η σύνταξη των ερωτηματολογίων, η καταγραφή των κτηρίων και των κατοικιών, κ.τ.λ. Η συλλογή των δεδομένων επιτυγχάνεται με τη συμπλήρωση ειδικών ερωτηματολογίων που καλούνται απογραφικά δελτία. Προκειμένου να εκτιμηθεί η πληρότητα των απογραφικών εγγραφών, συχνά διεξάγονται επιτόπιες μετα-απογραφικές δειγματοληπτικές έρευνες. Στη χώρα μας, από τη σύσταση του ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα έχουν διενεργηθεί συνολικά 30 απογραφές. Η πρώτη έγινε το 1828 η οποία περιελάμβανε και αναδρομική εξακρίβωση του πληθυσμού του 1821. Στη διάρκεια του 19ου αιώνα διενεργήθηκαν άλλες 18 απογραφές με αξιομνημόνευτη εκείνη του έτους 1861, που θεωρείται ως η πρώτη συστηματική απογραφή στην Ελλάδα. Εντούτοις, πρώτη απογραφή σύγχρονου τύπου

²⁸ Παπαδάκης Μ., Τσίμπος, Κ. (2004). Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές, Μέθοδοι, Υποδείγματα. Α. Σταμούλης

είναι η απογραφή του 1907. Μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων διεξήχθησαν τρεις απογραφές (1920, 1928 και 1940), ενώ μεταπολεμικά πραγματοποιούνται απογραφές (από το 1951) ανά δεκαετία, με τελευταία εκείνη του έτους 2011. Η ιστορική επισκόπηση και αξιολόγηση των απογραφικών στατιστικών στοιχείων επιβεβαιώνει την προοδευτική βελτίωση των ελληνικών απογραφών, τόσο από άποψη μεθοδολογική και οργανωτική όσο και από άποψη πληρότητας και ποιότητας των συλλεγομένων πληροφοριών²⁹.

Λεπτομερή απογραφικά στοιχεία δημοσιεύονται σε ειδικές εκδόσεις της ΕΣΥΕ που φέρουν τον τίτλο Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού , ενώ συνοπτικά στοιχεία δημοσιεύονται στην περιοδική έκδοση Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος.

²⁹ Παπαδάκης Μ., Τσίμπος, Κ. (2004). Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές, Μέθοδοι, Υποδείγματα.Α. Σταμούλης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

3.1 Πηγές του δημογραφικού υλικού

Για την ανάλυση της παρούσας εργασίας, ως πρωτογενές υλικό, χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία των Απογραφών Πληθυσμού και Κατοικιών των ετών 1991, 2001 και 2011 που συγκέντρωσε και δημοσίευσε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ)³⁰.

Η δημογραφική ανάλυση χρησιμοποιεί στατιστικό υλικό το οποίο προέρχεται από διάφορες πηγές. Τα δεδομένα των πηγών αυτών έχουν χαρακτήρα ποιοτικό ή ποσοτικό και χρησιμοποιούνται βάσει τεχνικών και μεθόδων που εφαρμόζονται στη Δημογραφία. Οι κυριότερες πηγές άντλησης δημογραφικού υλικού είναι οι απογραφές και οι ληξιαρχικές καταγραφές.

3.1.1 Η απογραφή του πληθυσμού

Ορίζεται ως το σύνολο των διοικητικών ενεργειών οι οποίες στοχεύουν στην καθολική καταγραφή των ατόμων του πληθυσμού ο οποίος διαμένει ή παρευρίσκεται σε ένα γεωγραφικό χώρο σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Με την καταγραφή αυτή γίνεται γνωστό το μέγεθος του πληθυσμού καθώς και τα δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του³¹.

Ήδη πριν από το 2000 π.Χ. χρονολογούνται απογραφές, χωρίς όμως αυτές να έχουν εννοιολογική και διοικητική σχέση με τις απογραφές σύγχρονου τύπου οι οποίες

³⁰ Κοτζαμάνης, Β., Παππάς, Β. (2001). Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

³¹ Κοτζαμάνης, Β., Παππάς, Β. (2001). Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

άρχισαν να διενεργούνται σε ορισμένες χώρες από το τέλος του 18ου αιώνα. Σήμερα, σχεδόν σε όλες τις χώρες (αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες) είναι νομοθετικά θεσμοθετημένη η περιοδική διενέργεια απογραφών και προστατεύεται το απόρρητο των πληροφοριών που παρέχονται στους απογραφείς. Οι απογραφές πραγματοποιούνται συνήθως ανά δεκαετία και σε κατάλληλα επιλεγμένα ημερομηνία έτσι ώστε η κινητικότητα του πληθυσμού να είναι όσο το δυνατό μικρότερη.

3.1.2 Οι ληξιαρχικές καταγραφές

Οι ληξιαρχικές καταγραφές συνιστούν την κύρια και στις περισσότερες χώρες τη μοναδική πηγή άντλησης πληροφοριών σχετικών με τη φυσική κίνηση του πληθυσμού (γάμοι, γεννήσεις, θάνατοι). Τα γεγονότα της φυσικής κίνησης δηλώνονται στα ληξιαρχεία, τα οποία τα καταχωρούν, ενώ παράλληλα ενημερώνουν τις αρμόδιες στατιστικές υπηρεσίες. Στην Ελλάδα έχει θεσπιστεί και λειτουργεί σύστημα ληξιαρχικών καταγραφών από το έτος 1836.

Το σύστημα αυτό αναθεωρείται κατά καιρούς, ώστε να ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές ενός συστήματος σύγχρονου τύπου³².

Τα στοιχεία των ληξιαρχικών καταχωρήσεων διοχετεύονται στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), η οποία τα επεξεργάζεται και τα δημοσιεύει στην ετήσια ειδική έκδοση «Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού της Ελλάδος», ενώ συγχρόνως δημοσιεύονται με συνοπτική μορφή σε περιοδικές εκδόσεις γενικού περιεχομένου «Επετηρίδα της Ελλάδος» και «Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο».

³² Κοτζαμάνης, Β., Ανδρουλάκη, Ελ. (2001). Σημειώσεις για το μάθημα: Στοιχεία Δημογραφίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

3.2 Η ακρίβεια των δημογραφικών στοιχείων

Τόσο στις απογραφές όσο και στις ληξιαρχικές καταγραφές είναι δυνατό να υπάρξουν σφάλματα. Η ωφελιμότητα όμως των ερευνητικών ευρημάτων και των πληθυσμιακών εκτιμήσεων εξαρτάται από την ποιότητα των αρχικών δεδομένων. Αν και στις προηγμένες χώρες παρατηρούνται σφάλματα, όμως αυτά συμβαίνουν, συχνότερα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές λόγω έλλειψης οργάνωσης και υποδομής των υπηρεσιών. Συνεπώς, προτού τα δημογραφικά στοιχεία χρησιμοποιηθούν, επιβάλλεται να υποστούν τους ενδεδειγμένους ελέγχους φερεγγυότητας, ώστε να αναδειχθούν και εκτιμηθούν οι αδυναμίες τους. Ο εντοπισμός των σφαλμάτων κι η αξιολόγηση της ακρίβειας των δημογραφικών στοιχείων είναι απαραίτητη ακόμη και στην περίπτωση που η διόρθωση των δεδομένων δεν είναι εφικτή³³.

3.2.1 Τα είδη των δημογραφικών σφαλμάτων

Τα σφάλματα των δημογραφικών στοιχείων διακρίνονται σε σφάλματα κάλυψης, σε σφάλματα περιεχομένου καθώς και σε δειγματοληπτικά σφάλματα.

Τα σφάλματα κάλυψης οφείλονται στη μη πλήρη καταγραφή όλων των γεγονότων ή όλων των ατόμων του πληθυσμού ενώ τα σφάλματα περιεχομένου οφείλονται είτε σε ανακρίβεια των παρεχόμενων πληροφοριών είτε σε λανθασμένη κωδικογράφηση των δημογραφικών δεδομένων. Η διαδικασία αξιολόγησης των δεδομένων περιλαμβάνει τον εντοπισμό και την ταξινόμηση των σφαλμάτων, την εκτίμηση της έκτασής τους και την εφαρμογή μεθόδων εξομάλυνσης των στοιχείων για τη διόρθωση των λαθών.

³³ Κοτζαμάνης, Β., Ανδρουλάκη, Ελ. (2001). Σημειώσεις για το μάθημα: Στοιχεία Δημογραφίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος

Σημειώνεται ότι οι τεχνικές και οι μέθοδοι που εφαρμόζονται για τη διόρθωση των σφαλμάτων ποικίλλουν κατά περίπτωση³⁴.

Στη διεθνή πρακτική, τα σφάλματα κάλυψης και περιεχομένου που απαντώνται στα απογραφικά δεδομένα αντιμετωπίζονται με τη διεξαγωγή μετ-απογραφικών ερευνών, με την αντιπαραβολή των απογραφικών εγγραφών με στοιχεία που προέρχονται από ανεξάρτητες πηγές πληροφόρησης και με την εφαρμογή μεθόδων δημογραφικής ανάλυσης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο έλεγχος των σφαλμάτων αφορά κυρίως στην ακρίβεια των απογραφικών δεδομένων και στην ακρίβεια της καταγραφής των γάμων, των γεννήσεων και των θανάτων.

3.3 Το ζήτημα της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι παράγοντες στους οποίους οφείλεται η δημογραφική γήρανση, δηλαδή η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων στον πληθυσμό.

Από πολλές επιστημονικές μελέτες προκύπτει ότι η διάρθρωση κατά ηλικίες του πληθυσμού και ειδικότερα η δημογραφική γήρανση, είναι επακόλουθο των τάσεων της γονιμότητας, της θνησιμότητας και της μετανάστευσης, που παρατηρήθηκαν σε μια περίοδο 3-4 γενεών. Η αρχική κατανομή του πληθυσμού καθορίζει ορισμένες φορές την εξελικτική τάση της γήρανσης. Η σπουδαιότητα του κάθε παράγοντα δεν είναι ίδια σε όλες τις χώρες και μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου σε κάθε χώρα.

Τα αίτια της δημογραφικής γήρανσης, αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων και διατυπώθηκαν διαφορετικές απόψεις. Από τη δεκαετία του 1950 οι δημογράφοι της Διεύθυνσης Πληθυσμού του ΟΗΕ και ο Γάλλος δημογράφος A. Sauvy πρώτοι απέδειξαν ότι η διαδικασία της γήρανσης οφείλεται στη μείωση της γονιμότητας και βρέθηκαν αντίθετοι με την κοινή γνώμη και αρκετούς επιστήμονες που απέδιδαν τη γήρανση του πληθυσμού στον περιορισμό ή τη μείωση της θνησιμότητας. Από τα

³⁴ Παπαδάκης Μ., Τσίμπος, Κ. (2004). Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές, Μέθοδοι, Υποδείγματα.Α. Σταμούλης

μέσα της δεκαετίας του 1970 οι περισσότεροι ερευνητές θεωρούν ως αιτία τη μείωση της γονιμότητας και την παράταση της προσδοκώμενης ζωής με την έννοια της μείωσης της θνησιμότητας των μεγάλων ηλικιών στις ανεπτυγμένες κυρίως χώρες.

Βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας και των επιστημονικών μελετών τα κυριότερα αίτια της γήρανσης του πληθυσμού είναι τα εξής³⁵.

3.3.1 Η μείωση των γεννήσεων

Υπάρχει μια διαδικασία γήρανσης σε όλο τον κόσμο από το 1950 στις ανεπτυγμένες χώρες και από το 1970 στις λιγότερες αναπτυγμένες, που οφείλεται κυρίως στη μείωση της γονιμότητας (γήρανση από τη βάση της πυραμίδας των ηλικιών). Ιστορικά η βασική αιτία γήρανσης ήταν η μείωση της γονιμότητας που αύξησε κατά πολύ την αναλογία των ηλικιωμένων. Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες κύρια αιτία είναι η μείωση της γονιμότητας ενώ στις αναπτυγμένες συμβάλλει και η μείωση της θνησιμότητας των γηραιότερων ομάδων³⁶.

3.3.2 Η μείωση της θνησιμότητας

Η θνησιμότητα μειώθηκε περισσότερο στις νέες ομάδες ηλικιών με αποτέλεσμα να αντισταθμίσει τις επιπτώσεις από τη μείωση της γονιμότητας. Δηλαδή η μείωση της θνησιμότητας είχε ως αποτέλεσμα την ανανέωση του πληθυσμού διότι επέζησαν περισσότεροι νέοι άνδρες και γυναίκες σε αναπαραγωγική ηλικία. Παράγοντα γήρανσης αποτελεί η μείωση της θνησιμότητας των ηλικιωμένων, δηλαδή η παράταση της προσδοκώμενης ζωής στις μεγάλες ηλικίες. Πρόκειται για τη γήρανση του πληθυσμού από την κορυφή της πυραμίδας των ηλικιών.

³⁵ Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

³⁶ Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

Οι επιστήμονες δεν συμφωνούν ως προς την ηλικία που επηρεάζει τη δημογραφική γήρανση. Ο Sauvy³⁷ υποστηρίζει ότι η μείωση της θνησιμότητας ατόμων ηλικίας άνω των 30 ετών συμβάλλει στη γήρανση, ενώ κάτω των 30 ετών και κυρίως η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας συντελούν στην ανανέωση του πληθυσμού: η μείωση της θνησιμότητας που άρχισε πριν 2 αιώνες και η παράταση της μέση διάρκειας ζωής δεν είχαν συντελέσει στη δημογραφική γήρανση των αναπτυγμένων χωρών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970.

3.3.3 Η μεταναστευτική κίνηση

Η μετανάστευση αποτελεί αιτία γήρανσης στις χώρες προέλευσης μεταναστών και αιτία ανανέωσης του πληθυσμού στις χώρες υποδοχής μεταναστών. Η μετανάστευση δημιουργεί: α) γήρανση από τη μέση της πυραμίδας των ηλικιών καθώς φεύγουν οι νέοι και παραμένουν ηλικιωμένοι με αποτέλεσμα να επιταχύνεται ο ρυθμός γήρανσης, β) γήρανση από τη βάση της πυραμίδας των ηλικιών διότι περιορίζονται οι ομάδες ηλικιών σε ηλικία αναπαραγωγής με συνέπεια τη μείωση των γεννήσεων. Το φαινόμενο αυτό έχει ονομαστεί «αλυσίδα γήρανσης». Οι περισσότεροι μετανάστες εγκαταλείπουν τις αγροτικές περιοχές με επακόλουθο τη γήρανση αυτών με πιο γρήγορο ρυθμό³⁸.

Η παλιννόστηση συμβάλλει στην ανανέωση του πληθυσμού των χωρών υποδοχής και στη γήρανση του πληθυσμού των χωρών προέλευσης των παλιννοστούντων. Η είσοδος μεταναστών προκαλεί τη μείωση του ρυθμού γήρανσης του πληθυσμού των χωρών υποδοχής. Βέβαια, ανάλογα με τη χώρα και το χρόνο οι μεταναστεύσεις μπορεί να επηρεάζουν μέτρια, λίγο ή καθόλου τη διάρθρωση του πληθυσμού κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών σε εθνικό επίπεδο.

Έκθεση της ΕΕ παρατηρεί ότι οι μεταναστεύσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση (ή μείωση) του πληθυσμού, ωστόσο είναι αναποτελεσματικές για την αντιστάθμιση των επιπτώσεων της γήρανσης.

³⁷ Sauvy, A. (1948). Social and Economic Consequences of the Ageing of Western European Populations, Population Studies

³⁸ United Nations, (2003). Demographic Prospects 2000-2050 According to the 2002 Revision of the United Nations Population Projections, Population and Development Review 29 (1), New York

3.3.4 Η εσωτερική μετανάστευση

Η εσωτερική μετανάστευση (εκροή – εισροή πληθυσμών από περιοχή σε περιοχή και κυρίως από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα) έχει και αυτή όπως η εξωτερική μετανάστευση δυσμενείς επιδράσεις στη γήρανση του πληθυσμού. Σε τοπικό επίπεδο η αναχώρηση των νέων συντελεί στην αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων. Η γήρανση των αγροτικών περιοχών προκαλείται από τη μετανάστευση νέων αλλά εντείνεται και από την επιστροφή των συνταξιούχων, οι οποίοι μετά το τέλος της οικονομικά ενεργού ζωής τους επιστρέφουν για να εγκατασταθούν στο γενέθλιο τόπο. Η διαδικασία της γήρανσης οφείλεται στην ένταση της μεταπολεμικής εκβιομηχάνισης που προκάλεσε την έξοδο των πιο δυναμικών στελεχών (ο παραγωγικός πληθυσμός) από τον αγροτικό χώρο, την αυξανόμενη κρίση της τεχνολογίας που περιόρισε την ανάγκη σε εργατικά χέρια καθώς και σε θεσμικές παρεμβάσεις σε καίρια προβλήματα από την πλευρά του κράτους (υγειονομική περίθαλψη, συντάξεις, ασφάλιση κ.λπ.)³⁹. Όταν δε οι εσωτερικοί μετανάστες είναι νέοι, δηλαδή προέρχονται από τις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ηλικίες, συμβάλουν στην ανανέωση του πληθυσμού των περιοχών υποδοχής (κυρίως αστικές περιοχές).

3.3.5 Η αρχική κατανομή του πληθυσμού

Μελέτες Αμερικανών δημογράφων υπογραμμίζουν τη σημασία της αρχικής κατανομής του πληθυσμού π.χ. στις ΗΠΑ ο αριθμός των ατόμων ηλικίας μεγαλύτερης των 65 ετών αυξήθηκε κατά 54% την περίοδο 1960-1980 και λίγο περισσότερο από το μισό αυτής της αύξησης αποδίδεται στο γεγονός ότι οι γενεές αυτές ήταν πολυάριθμες στην παιδική τους ηλικία, πολύ μεγαλύτερες από τις προηγούμενες γενεές.

³⁹ Τσαούσης, Δ. Γ. (1999). Κοινωνική Δημογραφία, εκδόσεις Gutenberg

Μελέτη των Siegel και Taueber⁴⁰ τόνισε τη σημασία των γεννήσεων που έγιναν πριν από 65 ή περισσότερα χρόνια, δηλαδή πριν το 1921 και επεσήμανε ότι οι αλλαγές στην αναλογία των ηλικιωμένων επηρεάζονται περισσότερο από τις αλλαγές στη γονιμότητα παρά στη θνησιμότητα.

Στην Ελλάδα η δημογραφική γήρανση οφείλεται κυρίως στη μείωση της γεννητικότητας και από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και στη μείωση της θνησιμότητας. Όσον αφορά στη μείωση της γεννητικότητας αυτή οφείλεται σε πολλούς κοινωνικο-οικονομικούς και δημογραφικούς παράγοντες, όπως η ανεργία των νέων ανδρών, η απασχόληση της γυναίκας, το αυξημένο κόστος ανατροφής των παιδιών κ.λπ. Η μείωση της θνησιμότητας είναι επακόλουθο της επιστημονικής, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής εξέλιξης του δεύτερου μισού του προηγούμενου αιώνα μας που χαρακτηριζόταν από ειρήνη και ανάπτυξη.

3.4 Δείκτες δημογραφικής ανάλυσης της γήρανσης του πληθυσμού

Για τη μελέτη της γήρανσης του πληθυσμού και τον υπολογισμό των κοινωνικών βαρών χρησιμοποιούνται διάφοροι δείκτες. Συνήθως οι δείκτες αυτοί υπολογίζονται λαμβάνοντας υπόψιν τον παιδικό ή νεανικό πληθυσμό 0-14 ετών (ή 0-19 ετών) που επηρεάζει τις ανάγκες για περιγεννητική και παιδική φροντίδα καθώς και για την παιδεία, τον ώριμο πληθυσμό ή παραγωγικό πληθυσμό 15-64 ετών (ή 15-59, 20-59, 19-64 ετών) από την παραγωγή του οποίου εξαρτάται η κατανάλωση των εργαζομένων ή μη, που πληρώνει φόρους και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, γ) το γεροντικό πληθυσμό 65 και άνω (ή 60 ετών και άνω), ο οποίος επηρεάζει τις δαπάνες για συντάξεις και υγειονομική περίθαλψη των ηλικιωμένων⁴¹.

Στη σχετική βιβλιογραφία ως κυριότεροι δείκτες αναφέρονται ο Δείκτης Γήρανσης, ο

⁴⁰ Siegel J., Taeuber C., (1986), Demographic perspectives on the long-lived society, JSTOR

⁴¹ Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

Δείκτης Εξάρτησης Ηλικιωμένων και το Ποσοστό ή η Αναλογία Ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό. Για τον υπολογισμό αυτών των δεικτών χρησιμοποιούνται στοιχεία που προέρχονται από τις απογραφές ή από τις ληξιαρχικές καταγραφές και αναφέρονται σε μία δεδομένη χρονική στιγμή, συνήθως σε ένα ημερολογιακό έτος. Οι κυριότεροι δείκτες γήρανσης του πληθυσμού περιγράφονται παρακάτω.

3.4.1 Το ποσοστό των ηλικιωμένων

Το ποσοστό ηλικιωμένων ή η αναλογία ηλικιωμένων είναι ο λόγος του γεροντικού πληθυσμού (P65+, πληθυσμός ηλικίας 65 ετών και άνω) ενός έτους προς το σύνολο του πληθυσμού (P) του έτους αυτού επί 100.

$$\text{Ποσοστό ηλικιωμένων} = \frac{P65+}{P} * 100$$

Το ποσοστό ηλικιωμένων δείχνει την αναλογία των ατόμων σε γεροντική ηλικία (συνήθως άνω των 65 ετών) σε πληθυσμό 100 ατόμων. Είναι άμεσα κατανοητό και χρήσιμο για τη διεξαγωγή των πρώτων συμπερασμάτων για τη δομή του πληθυσμού. Βέβαια, επειδή είναι απλώς ένα ποσοστό δεν δίνει μια πλήρη εικόνα περί της γήρανσης και την εξέλιξη του πληθυσμού αλλά μια χρονολογική σειρά με ποσοστά γήρανσης, είναι ένα χρήσιμο εργαλείο σε συνδυασμό και με τους άλλους δείκτες οι οποίοι αναφέρονται στη γήρανση του πληθυσμού⁴².

3.4.2 Δείκτης γήρανσης

Είναι ο λόγος του γεροντικού πληθυσμού (P65+) ενός έτους προς το νεανικό πληθυσμό (P0-14) του έτους αυτού, επί 100.

⁴² Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

$$\text{Δείκτης γήρανσης} = \frac{P_{65+}}{P_{0-14}} * 100$$

Δείχνει την αναλογία των ηλικιωμένων ως προς 100 άτομα ηλικίας 0-14 ετών και επομένως μπορεί να προσδιορίσει αδρά την έκταση με την οποία ο συγκεκριμένος πληθυσμός γερνάει. Η αύξηση του δείκτη γήρανσης μπορεί να προέλθει είτε λόγω της αύξησης των ηλικιωμένων είτε λόγω της μείωση των γεννήσεων⁴³.

3.4.3 Δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων

Είναι ο λόγος του γεροντικού πληθυσμού (P65+) ενός έτους προς τον παραγωγικό ή ώριμο πληθυσμό (P15-64) του έτους αυτού, επί 100⁴⁴.

$$\text{Δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων} = \frac{P_{65+}}{P_{15-64}} * 100$$

Εκφράζει την αναλογία των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω ως προς 100 άτομα παραγωγικής ηλικίας (15-64 ετών). Ουσιαστικά, δείχνει την αναλογία των κοινωνικών βαρών του παραγωγικού πληθυσμού, δηλαδή την επιβάρυνση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, η οποία προέρχεται από το γεροντικό πληθυσμό.

⁴³ Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

⁴⁴ Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου διαρθρώνεται σε πέντε Περιφερειακές Ενότητες και στη χωρική της εμβέλεια λειτουργούν είκοσι έξι Δήμοι ως εξής:

Πίνακας 4.1: Διοικητική διαίρεση της Περιφέρειας Πελοποννήσου

Περιφερειακή Ενότητα	Δήμοι
Αργολίδας	Άργους – Μυκηνών
	Επιδαύρου
	Ερμιονίδας
	Ναυπλιέων
Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας
	Γορτυνίας
	Μεγαλόπολης
	Νότιας Κυνουρίας
	Τρίπολης
Κορινθίας	Βέλου – Βόχας
	Κορινθίων
	Λουτρακίου – Αγίων Θεοδώρων
	Νεμέας
	Ξυλοκάστρου – Ευρωστίνης
	Σικωονίων
Λακωνίας	Ανατολικής Μάνης
	Ελαφονήσου
	Ευρώτα
	Μονεμβασίας
	Σπάρτης
Μεσσηνίας	Δυτικής Μάνης
	Καλαμάτας
	Μεσσήνης
	Οιχαλίας

	Πύλου – Νέστορος
	Τριφυλίας

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

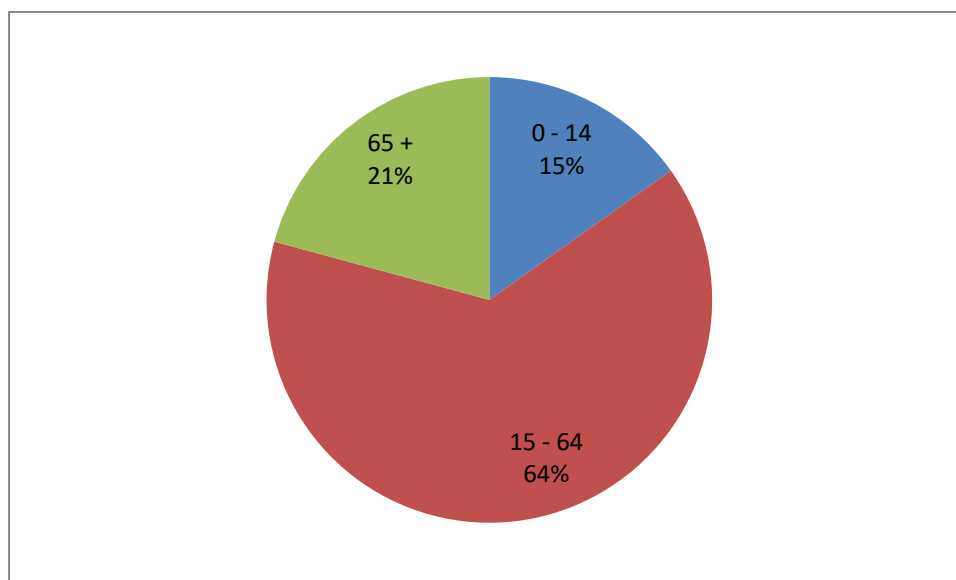
4.1 Απογραφή 1991 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Πίνακας 4.2: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	14025	73597	20539	108161
Αρκαδίας	16932	65782	26304	109018
Κορινθίας	26357	107278	28793	162428
Λακωνίας	16036	64870	23960	104866
Μεσσηνίας	27630	115367	38960	181957
Σύνολο	100980	426894	138556	666430

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.2: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Στο διάγραμμα 4.2 παρατηρούμε πως για το 1991 το 64% των κατοίκων της Πελοποννήσου ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 15-64, το 21% στη κατηγορία 65+ ενώ μόλις το 15% στη κατηγορία 0-14 ετών.

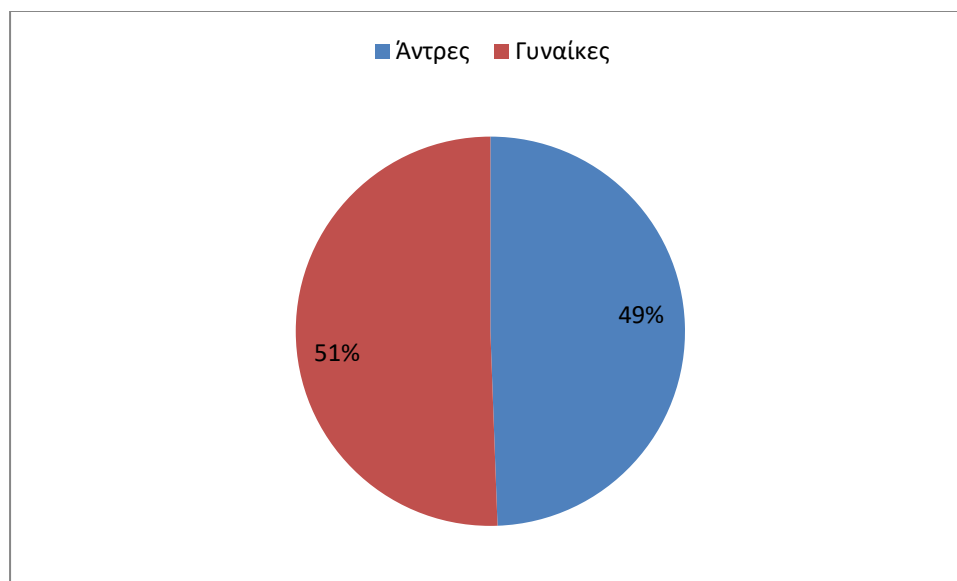
4.2 Απογραφή 1991 – Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πίνακας 4.3: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενότητες	Άντρες	Γυναίκες
Αργολίδας	51146	57015
Αρκαδίας	55361	53657
Κορινθίας	80026	82402
Λακωνίας	53176	51690
Μεσσηνίας	89604	92353
Σύνολο	329313	337117

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.3: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.3 παρατηρούμε πως για το 1991 το 51% των κατοίκων της Πελοποννήσου ήταν άντρες ενώ το 49% γυναίκες.

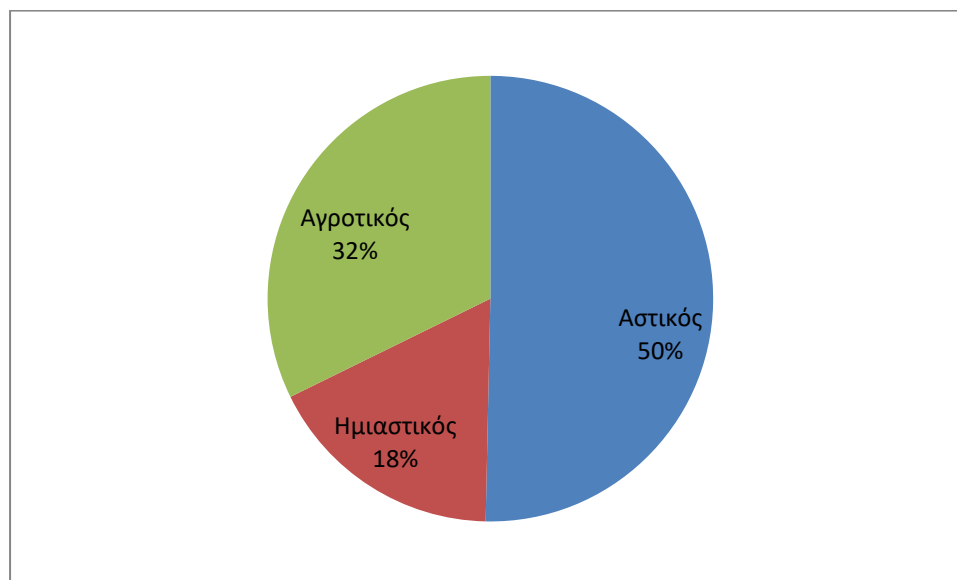
4.3 Απογραφή 1991 - Κατανομή πληθυσμού αστικός - ημιαστικός- αγροτικός

Πίνακας 4.4: Κατανομή πληθυσμού ανά τόπο κατοικίας

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	62668	12653	32840
Αρκαδίας	57750	11466	39802
Κορινθίας	63206	49414	49808
Λακωνίας	47984	15713	41169
Μεσσηνίας	103856	26705	51396
Σύνολο	335464	115951	215015

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.4: Κατανομή πληθυσμού ανά τόπο κατοικίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.4 παρατηρούμε πως για το 1991 το 50% των κατοίκων της Πελοποννήσου άνηκε στον αστικό πληθυσμό, το 32% ήταν αγροτικός πληθυσμός, ενώ το 18% άνηκε στον ημιαστικό πληθυσμό.

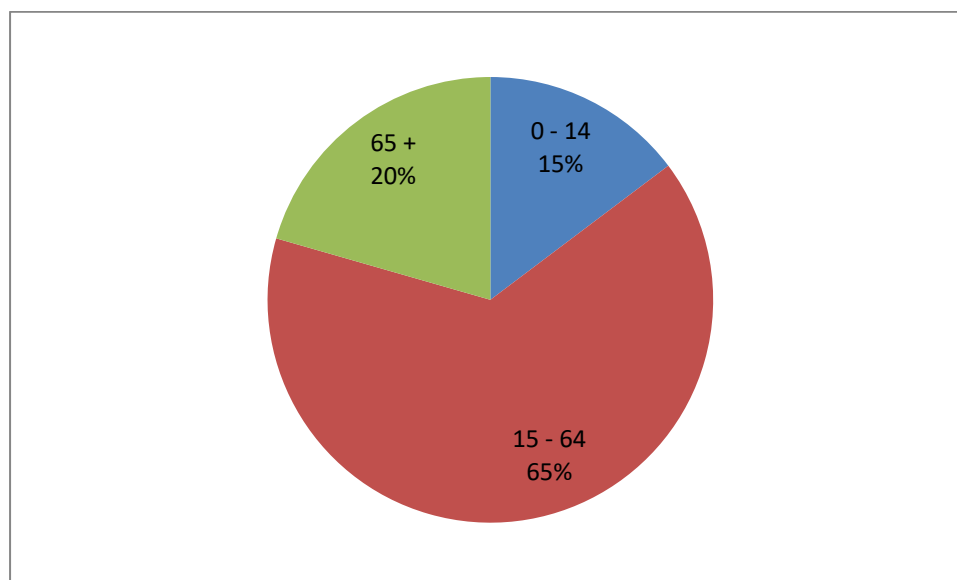
4.4 Απογραφή 2001 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Πίνακας 4.5: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	16102	70889	18779	105770
Αρκαδίας	14529	63175	24331	102035
Κορινθίας	23487	103702	27435	154624
Λακωνίας	14078	62741	22818	99637
Μεσσηνίας	25872	113055	37949	176876
Σύνολο	94068	413562	131312	638942

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.5: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.5 παρατηρούμε πως για το 2001 το 65% των κατοίκων της Πελοποννήσου ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 15-64, το 20% στη κατηγορία 65+ ενώ μόλις το 15% στη κατηγορία 0-14 ετών.

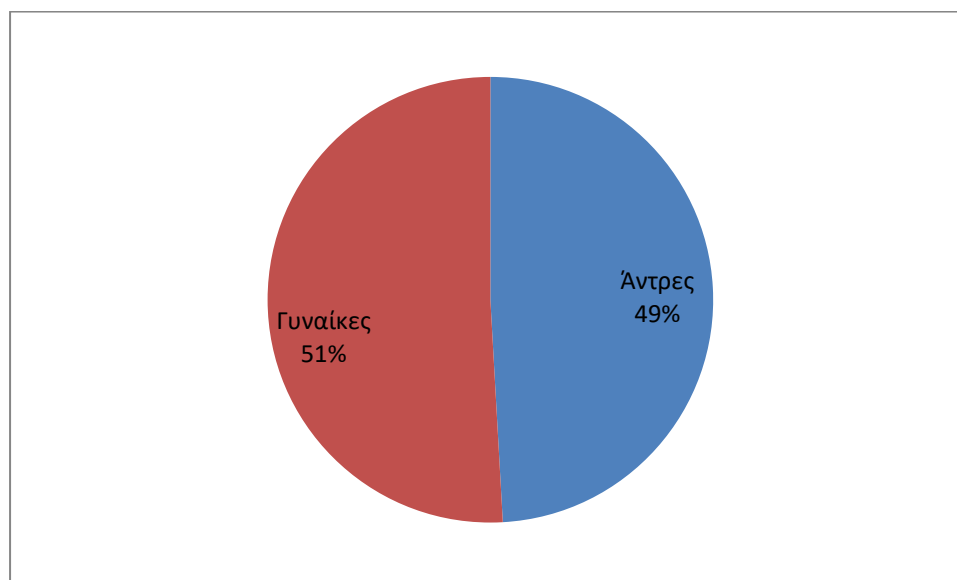
4.5 Απογραφή 2001 - Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πίνακας 4.6: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενώτητες	Άντρες	Γυναίκες
Αργολίδας	50468	55302
Αρκαδίας	50369	51666
Κορινθίας	76345	78279
Λακωνίας	48695	50942
Μεσσηνίας	87903	88973
Σύνολο	313780	325162

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.6: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

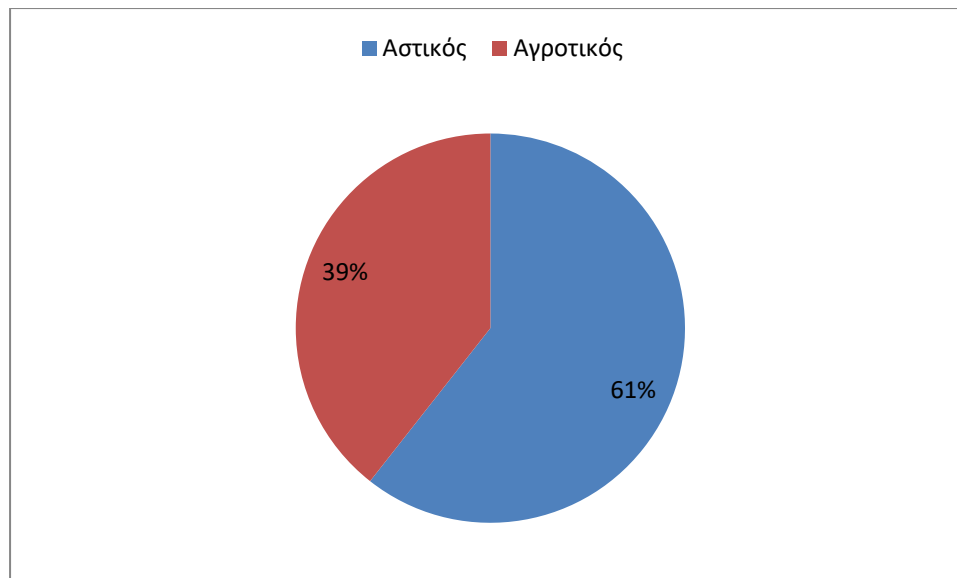
Στο διάγραμμα 4.6 παρατηρούμε πως για το 2001 το 51% των κατοίκων της Πελοποννήσου ήταν γυναίκες ενώ το 49% άντρες.

4.6 Απογραφή 2001 - Κατανομή πληθυσμού αστικός - αγροτικός

Πίνακας 4.7: Κατανομή πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	63405	42365
Αρκαδίας	65407	36628
Κορινθίας	88292	66332
Λακωνίας	67810	31827
Μεσσηνίας	102317	74559
Σύνολο	387231	251711

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.7: Κατανομή πληθυσμού

Για το 2001 το 61% του πληθυσμού της Πελοποννήσου ήταν αστικός ενώ το 39% αγροτικός πληθυσμός.

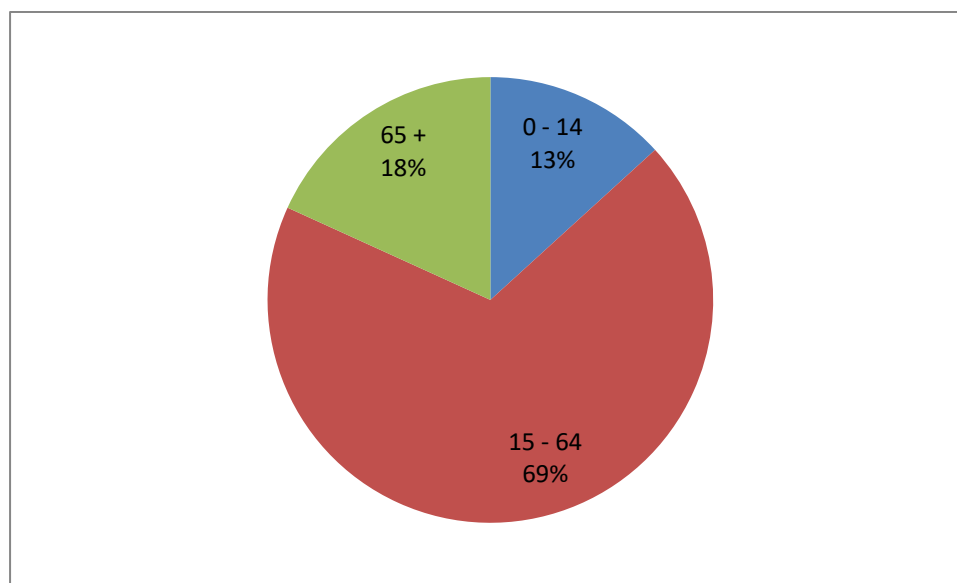
4.7 Απογραφή 2011 – Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Πίνακας 4.8: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	14857	66889	15344	97090
Αρκαδίας	9186	58192	19442	86820
Κορινθίας	18348	105631	21381	145360
Λακωνίας	12069	61019	16512	89600
Μεσσηνίας	22593	107236	33278	163110
Σύνολο	77053	398967	105957	581980

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.8: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.8 παρατηρούμε πως για το 2011 το 69% των κατοίκων της Πελοποννήσου ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 15-64, το 18% στη κατηγορία 65+ ενώ μόλις το 13% στη κατηγορία 0-14 ετών.

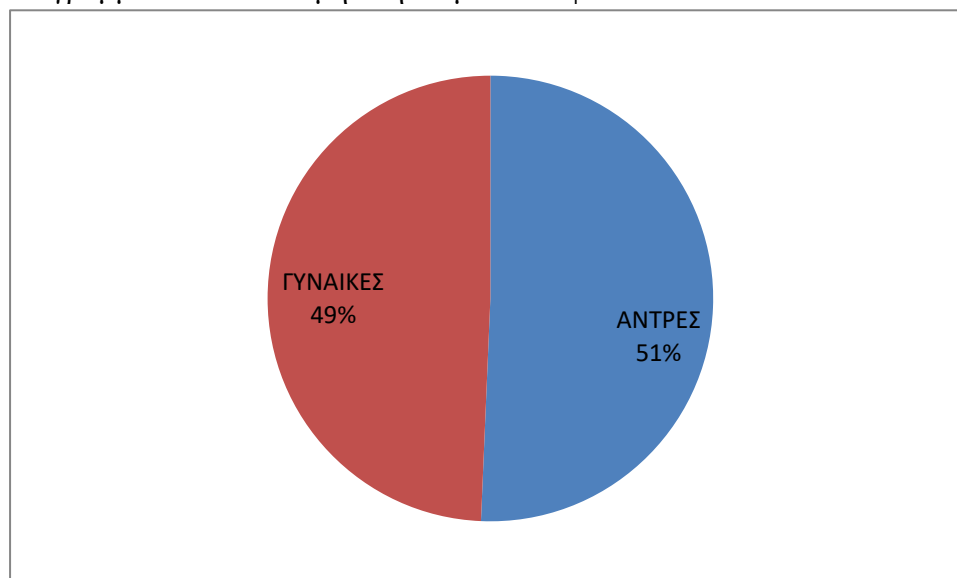
4.8 Απογραφή 2011 – Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πίνακας 4.9: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Πελοποννήσου	Έκταση σε km ²	Μόνιμος πληθυσμός (στοιχεία 2011)				Πυκνότητα πληθυσμού (κάτοικοι ανά Km ²)	
		Σύνολο	Άντρες (%)	Γυναίκες (%)			
Αργολίδας	2154	97090	48910	50,38	48180	49,62	45,07
Αρκαδίας	4419	86820	44560	51,32	42260	48,68	19,65
Κορινθίας	2290	145360	72930	50,17	72430	49,83	63,48
Λακωνίας	3636	89600	46030	51,37	43570	48,63	24,64
Μεσσηνίας	2991	163110	82480	50,57	80630	49,43	54,53
Σύνολο	15490	581980	294910	253,81	287070	246,19	207,37

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.9: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.9 παρατηρούμε πως για το 2001 το 51% των κατοίκων της Πελοποννήσου ήταν άντρες ενώ το 49% γυναίκες.

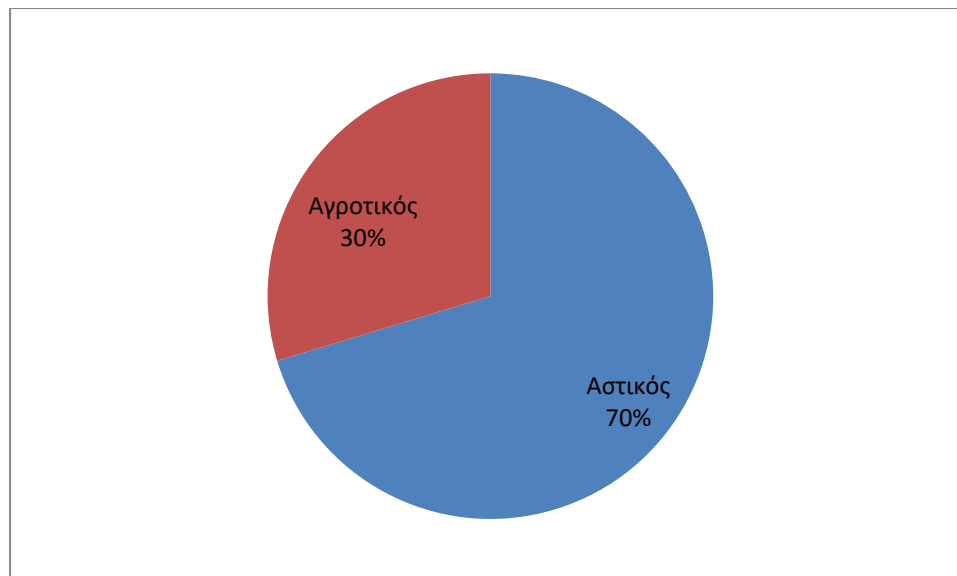
4.9 Απογραφή 2011 - Κατανομή πληθυσμού αστικός - αγροτικός

Πίνακας 4.10: Κατανομή πληθυσμού ανά κατοικία

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	68324	28766
Αρκαδίας	57297	29523
Κορινθίας	101670	43690
Λακωνίας	66537	23063
Μεσσηνίας	115369	47741
Σύνολο	409197	172783

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.10: Κατανομή πληθυσμού ανά κατοικία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο διάγραμμα 4.10 παρατηρούμε πως για το 2011 το 70% των κατοίκων της Πελοποννήσου ανήκαν στον αστικό πληθυσμό ενώ ο αγροτικός συρρικνώθηκε μόλις στο 30%.

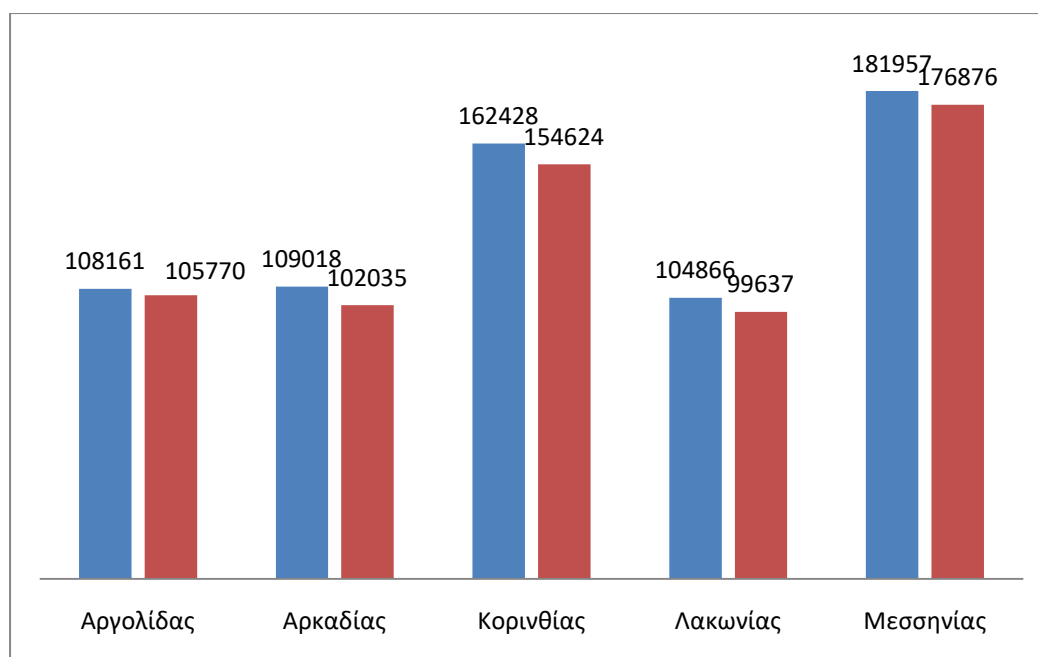
4.10 Μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 1991 - 2001

Πίνακας 4.11: Μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	Μεταβολή
Αργολίδας	108161	105770	-2391
Αρκαδίας	109018	102035	-6983
Κορινθίας	162428	154624	-7804
Λακωνίας	104866	99637	-5229
Μεσσηνίας	181957	176876	-5081
Σύνολο	666430	638942	-27488

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.11: Μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η μπλε γραμμή αναφέρεται στο 1991 και η κόκκινη στο 2001.

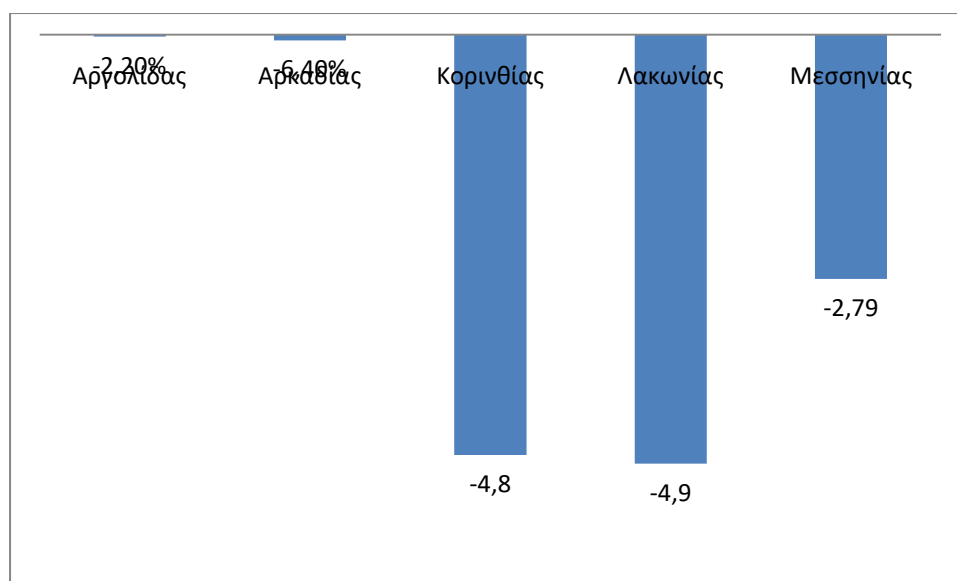
4.11 Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 1991 - 2001

Πίνακας 4.12: Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	% Μεταβολή
Αργολίδας	108161	105770	-2,2%
Αρκαδίας	109018	102035	-6,4%
Κορινθίας	162428	154624	-4,8%
Λακωνίας	104866	99637	-4,9%
Μεσσηνίας	181957	176876	-2,79%
Σύνολο	666430	638942	-21,09%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.12: Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

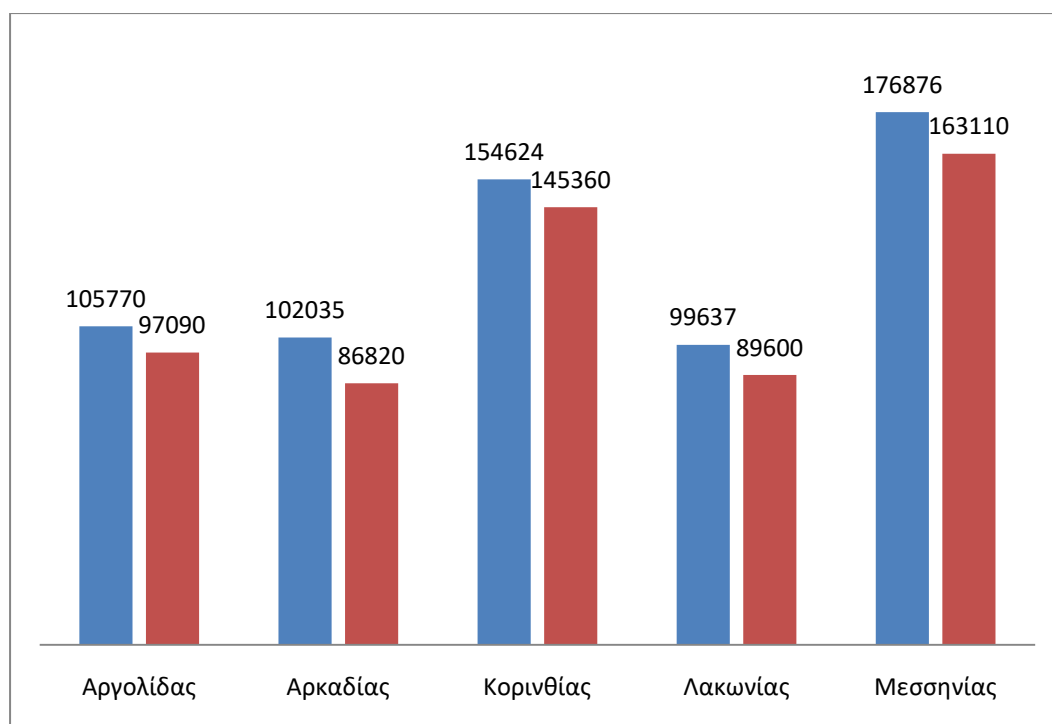
4.12 Μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 2001 - 2011

Πίνακας 4.13: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011
Αργολίδας	105770	97090
Αρκαδίας	102035	86820
Κορινθίας	154624	145360
Λακωνίας	99637	89600
Μεσσηνίας	176876	163110
Σύνολο	638942	581980

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.13: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η μπλε γραμμή αναφέρεται στο 2001 και η κόκκινη στο 2011.

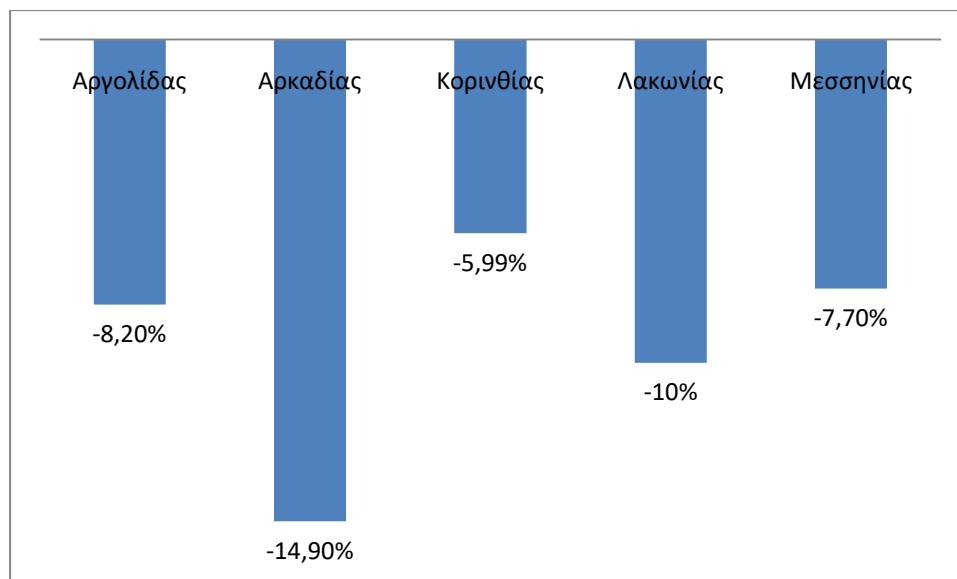
4.13 Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού μεταξύ των ετών 2001 - 2011

Πίνακας 4.14: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011	% Μεταβολή
Αργολίδας	105770	97090	-8,2%
Αρκαδίας	102035	86820	-14,9%
Κορινθίας	154624	145360	-5,99%
Λακωνίας	99637	89600	-10%
Μεσσηνίας	176876	163110	-7,7%
Σύνολο	638942	581980	-46,79%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.14: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

4.14 Δείκτες θνησιμότητας περιφέρειας Πελοποννήσου

Πίνακας 4.15: Δείκτες γήρανσης περιφέρειας Πελοποννήσου 1991-2001.

	Δείκτες γήρανσης (Ποσοστό ηλικιωμένων)		Δείκτες εξάρτησης ηλικιωμένων		Δείκτες αντικατάστασης	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Αργολίδας	74,35	116,63	52,5	49,21	108,81	121,84
Αρκαδίας	122,4	167,47	62,32	61,51	88,12	102,12
Κορινθίας	76,34	116,81	51,23	49,1	107,35	115,4
Λακωνίας	118,55	162,08	61,37	58,81	83,92	108,15
Μεσσηνίας	106,67	146,68	61,06	56,45	86,01	117,05
Σύνολο Πελοποννήσου	98,05	139,59	57,51	54,5	94,16	113,62
Σύνολο χώρας	71,1	110,06	49,12	46,81	119,84	129,85

Με βάση τον δείκτη γήρανσης ο πληθυσμός της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι πιο «γερασμένος» σε σχέση με το σύνολο της χώρας (139,59 έναντι 110,06), αφού αυξήθηκε κατακόρυφα την δεκαετία 1991- 2001, με την ΠΕ Αρκαδίας να εμφανίζει τη χειρότερη επίδοση.

Όσον αφορά τον δείκτη εξάρτησης η Περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει υψηλότερο δείκτη σε σχέση με το σύνολο της χώρας (54,50 έναντι 46,81). Δηλαδή έχει χειρότερη αναλογία μεταξύ εξαρτώμενων ατόμων (δηλαδή αυτούς που δεν συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία) και ατόμων που συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία. Τον μεγαλύτερο δείκτη εξάρτησης εμφανίζουν οι ΠΕ Αρκαδίας και Λακωνίας.

Τέλος, ο δείκτης αντικατάστασης είναι χαμηλότερος στην Περιφέρεια Πελοποννήσου σε σχέση με το σύνολο της χώρας (113,62 έναντι 129,85). Όσο μικρότερος είναι ο δείκτης τόσο υστερούν τα άτομα που ετοιμάζονται να εισέλθουν στην παραγωγική διαδικασία σε σχέση με τα άτομα που ετοιμάζονται να εξέλθουν από αυτή. Τον μεγαλύτερο δείκτη αντικατάστασης έχει η ΠΕ Αργολίδας και ακολουθεί η ΠΕ Μεσσηνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η δημογραφία είναι μια κοινωνική αλλά και μαθηματική επιστήμη η οποία μας αποτυπώνει όχι μόνο τις μεταβολές του πληθυσμού μιας περιοχής αλλά και διάφορους δείκτες μεταβολής της σύνθεσης αυτού του πληθυσμού. Τέτοιοι δείκτες ενδεικτικά είναι: ο δείκτης γήρανσης του πληθυσμού, ο δείκτης γεννήσεων, ο δείκτης γεννήσεων προς θανάτων.

Στην εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε δημογραφική ανάλυση με σκοπό να αναδειχθούν οι μεταβολές του πληθυσμού στις περιφερειακές ενότητες της Περιφέρειας Πελοποννήσου τα τελευταία 30 χρόνια και πιο συγκεκριμένα μέσα από στατιστικά στοιχεία που προήλθαν από τις έρευνες απογραφής πληθυσμού και κατοικιών της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας.

Τα σημαντικότερα πορίσματα στα οποία κατέληξα μετά την ολοκλήρωση της έρευνας μου σχετικά με την εξέλιξη του πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου είναι τα εξής:

- Συνολικά ο πληθυσμός της Περιφέρειας μειώθηκε διαχρονικά τα τελευταία 30 χρόνια. Εάν δούμε τα αποτελέσματα των απογραφών από το 1991 έως και το 2011 ο πληθυσμός της Πελοποννήσου έχει μειωθεί.
- Ειδικότερα ο πληθυσμός όλων των περιφερειακών ενοτήτων μειώθηκε. Η ΠΕ Κορινθίας όμως είχε τη μικρότερη μείωση στην απογραφή 2001-2011. Αυτό συμβαίνει γιατί η Κορινθία βρίσκεται πολύ κοντά στην Αττική και είναι λογικό οι εσωτερικές μεταναστευτικές ροές να είναι πιο μεγάλες.
- Ο πληθυσμός της ΠΕ Μεσσηνίας μειώθηκε διαχρονικά τα τελευταία χρόνια λιγότερο όμως συγκριτικά με άλλες περιοχές όπως η Αρκαδία και η Λακωνία.
- Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως όπως προκύπτει μέσα από την έρευνα η μείωση του πληθυσμού στη ΠΕ Μεσσηνίας οφείλεται περισσότερο στην αύξηση των θανάτων έναντι των γεννήσεων και στην υπογεννητικότητα παρά στη μετανάστευση του πληθυσμού

- Ο πληθυσμός του νομού Αργολίδας όπως προκύπτει από την ανάλυση του προηγούμενου κεφαλαίου παρατηρήθηκε ότι στην απογραφή του 2011 ο πληθυσμός μειώθηκε σημαντικά.
- Σημαντική μείωση παρατηρείται και στο πληθυσμό του νομού Αρκαδίας ο οποίος ακολουθεί τη γενικότερη μείωση του πληθυσμού. Ειδικότερα κατά τη τελευταία δεκαετία ο πληθυσμός της Αρκαδίας μειώθηκε.
- Τέλος, σημαντική μείωση παρατηρήθηκε μεταξύ των απογραφών του 2001 και του 2011 και στη Π.Ε Λακωνίας. Εδώ η μείωση ήταν αρκετά μεγάλη.

Ο πληθυσμός της Περιφέρειας Πελοποννήσου αντιστοιχεί περίπου στο 5,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, (581.980 κάτοικοι), ενώ οι μεγαλύτερες σε έκταση και πληθυσμό Περιφερειακές Ενότητες είναι αντίστοιχα η ΠΕ Αρκαδία με 25,5% της συνολικής έκτασης (4.419 km²) και η Μεσσηνία αντιστοιχώντας στο 28,02% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας (163.110 κάτοικοι).

Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Περιφέρειας, σύμφωνα με τα στοιχεία απογραφής του 2011, είναι υποδιπλάσια της χώρας (37,57 κάτοικοι ανά Km²) και αποτελεί την 4η χαμηλότερη πυκνότητα μεταξύ των Περιφερειών της χώρας, με τις Περιφερειακές Ενότητες Αρκαδίας και Λακωνίας να κατατάσσονται στις ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας (6η και 8η χαμηλότερη πυκνότητα πληθυσμού) μεταξύ των 73 Περιφερειακών Ενοτήτων της χώρας.

Συνολικά ο μόνιμος πληθυσμός κατά το διάστημα 1991-2001, σύμφωνα με τα στοιχεία απογραφών της ΕΛ.ΣΤΑΤ. 1991 και 2001, αυξήθηκε στο σύνολο των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου, με εξαίρεση το Ν. Αρκαδίας που παρουσίασε μείωση κατά 4,86%.

Αντίθετα την περίοδο 2001-2011 τόσο στην Περιφέρεια Πελοποννήσου όσο και στο σύνολο της χώρας παρατηρείται μείωση του μόνιμου πληθυσμού. Ειδικότερα, η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει μείωση του μόνιμου πληθυσμού της σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από αυτό της χώρας (-2,62% έναντι - 1,32%) και την τέταρτη μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση μεταξύ των Περιφερειών της, μετά τη Δυτική Ελλάδα, Δυτική Μακεδονία και Βόρειο Αιγαίο.

Από την ανάλυση των στοιχείων του Πίνακα προκύπτουν για την περίοδο 2001-2011 τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Η μοναδική Περιφερειακή Ενότητα που παρουσιάζει τη λιγότερη μείωση του πληθυσμού της είναι αυτή της Κορινθίας. Οι παράγοντες που φαίνεται να επηρέασαν τα πληθυσμιακά μεγέθη της Κορινθίας μεταξύ των άλλων είναι η, συγκριτικά με τις λοιπές περιοχές της Πελοποννήσου, καλύτερη πρόσβαση προς τους εθνικούς οδικούς άξονες, η γεινίαση της και η βελτίωση των υποδομών μεταφοράς από και προς το πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών, καθώς και η ανεπτυγμένη παραγωγική της βάση
- Αντίθετα η Αργολίδα και η Αρκαδία παρουσιάζουν σημαντική μείωση του μόνιμου πληθυσμού τους σε ποσοστό περίπου 5%. Η βελτίωση των υποδομών μεταφορών (αυτοκινητόδρομος Κόρινθος – Τρίπολη) φαίνεται να λειτούργησε κυρίως προς την κατεύθυνση της «φυγής» του πληθυσμού των ως άνω Περιφερειακών Ενοτήτων.
- Αντίστοιχα χαμηλότερη πληθυσμιακή μείωση παρουσιάζεται στις απομακρυσμένες από το μητροπολιτικό κέντρο της Αττικής και σχετικά απομονωμένες από το εθνικά δίκτυα μεταφορών Ενώτητες της Λακωνίας (μείωση 3,46%) και της Μεσσηνίας (μείωση 2,07%)
- Αρνητικό πρόσημο παρουσιάζει η Περιφέρεια Πελοποννήσου ως προς το Φυσικό Ισοζύγιο (γεννήσεις μείον θάνατοι) του πληθυσμού της (-17.357), σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας (+37.651), εξέλιξη που επηρεάζει αρνητικά και τον δείκτη γήρανσης του πληθυσμού της. Η Περιφέρεια Πελοποννήσου ως προς τον δείκτη Φυσικού Ισοζυγίου παρουσιάζει τη χειρότερη επίδοση μεταξύ του συνόλου των Περιφερειών της χώρας
- Η μετανάστευση στην Περιφέρεια, υπολογιζόμενη από το αλγεβρικό άθροισμα της φυσικής κίνησης και της συνολικής μεταβολής της δεκαετίας (φαινόμενη μετανάστευση), παρουσιάζει θετικό πρόσημο, με εξαίρεση την Αργολίδα που παρουσιάζει μεταναστευτική «εκροή» κατά 4.323 άτομα. Περισσότερο ελκυστικές σε «μεταναστευτικές» ροές παρουσιάζονται οι Περιφερειακές Ενώτητες της Μεσσηνίας και Κορινθίας.

Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τις συνολικές πληθυσμιακές τάσεις στη χώρα, μια από τις αιτίες μείωσης του πληθυσμού εντοπίζεται στη μείωση του πληθυσμού των αλλοδαπών που διαμένουν στις Περιφέρειες της χώρας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Στο επίπεδο των Δήμων της χωρικής εμβέλειας της Περιφέρειας, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία απογραφής του 2011, τον μεγαλύτερο πληθυσμό εμφανίζει ο Δήμος Καλαμάτας (70.130) και ο Δήμος Κορινθίων (58.280) και τον μικρότερο ο Δήμος Ελαφονήσου (1.050). Την μεγαλύτερη πυκνότητα εμφανίζει ο Δήμος Καλαμάτας (159,27) και ακολουθεί ο Δήμος Βέλου – Βόχας (116,05), ενώ την μικρότερη την κατέχει ο Δήμος Γορτυνίας με 9,82.

Συνολικά την περίοδο 2001-2011, έξι από τους είκοσι έξι Δήμους της Περιφέρειας παρουσιάζουν θετικές πληθυσμιακές μεταβολές (Δ. Λουτρακίου-Αγίων Θεοδώρων, Βέλου-Βόχας, Ναυπλίων, Κυνουρίας, Μάνης και Οιχαλίας), έξι στασιμότητα (Σικυωνίων, Μεγαλόπολης, Πύλου-Νέστορος, Μονεμβασιάς και Καλαμάτας), ενώ οι υπόλοιποι παρουσιάζουν μείωση του μόνιμου πληθυσμού τους.

Τέλος, ο δείκτης αντικατάστασης είναι χαμηλότερος στην Περιφέρεια Πελοποννήσου σε σχέση με το σύνολο της χώρας (113,62 έναντι 129,85). Όσο μικρότερος είναι ο δείκτης τόσο υστερούν τα άτομα που ετοιμάζονται να εισέλθουν στην παραγωγική διαδικασία σε σχέση με τα άτομα που ετοιμάζονται να εξέλθουν από αυτή. Τον μεγαλύτερο δείκτη αντικατάστασης έχει η ΠΕ Αργολίδας και ακολουθεί η ΠΕ Μεσσηνίας.

Το σημαντικότερο συμπέρασμα το οποίο προκύπτει και ίσως το πιο σημαντικό πρόβλημα το οποίο αναδεικνύεται από την έρευνα είναι η αύξηση της υπογεννητικότητας και η συνεχόμενη μείωση των γεννήσεων τόσο πανελλαδικά όσο και στο σύνολο της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το πρόβλημα αυτό είναι κάτι που εντείνεται διαχρονικά και είναι δύσκολο να αντιστραφεί άμεσα δεδομένης της οικονομικής κρίσης και της δυσκολίας με την οποία τα νέα ζευγάρια αποφασίζουν να κάνουν ένα ή και περισσότερα παιδιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- Κοτζαμάνης Β., Βανταλή Μ., (2011), Λεξικό τεχνικών δημογραφικών όρων, εκδόσεις Παπαζήση
- Κοτζαμάνης Βύρων, Ανδρουλάκη, Ε., (2009), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα (1830-2007), εκδόσεις Παπαζήση
- Κοτζαμάνης Β., (2009), Στοιχεία δημογραφίας, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος
- Κατσανέβας Θ., (2003), Προοπτικές της αγοράς εργασίας στα πλαίσια κι των δημογραφικών εξελίξεων, εκδόσεις Κορφή
- Κοτζαμάνης, Β., Παππάς, Β. (2001). Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος
- Κοτζαμάνης, Β., Ανδρουλάκη, Ελ. (2001). Σημειώσεις για το μάθημα: Στοιχεία Δημογραφίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος
- Κωστάκη Α. (2003). Τεχνικές Δημογραφικής Ανάλυσης, εκδόσεις Πάμισος
- Λοϊζος Ν., (2008), Η πληθυσμιακή πολιτική στην Ελλάδα, εκδόσεις Κριτική
- Μπάγκαβος Χ., Μωυσίδης Α., (2004), Το νέο δημογραφικό τοπίο του 21^{ου} αιώνα, εκδόσεις Λιβάνη
- Μπαλούρδος, Δ., Χρυσάκης, Μ. (2006) Η δημογραφική γήρανση στην Ελλάδα: βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια, στο Κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας Εκδόσεις ΕΚΚΕ
- Παπαδάκης, Μ., Τσίμπος, Κ. (2008). Δημογραφική Ανάλυση (Αρχές-Μέθοδοι- Εφαρμογές), Εκδόσεις Σταμούλης

- Παπαευαγγέλου Γ., Τσίμπος Κ., (1993), Κοινωνικές και υγειονομικές επιπτώσεις από τις δημογραφικές εξελίξεις του ελληνικού πληθυσμού: 1996 – 2001
- Στασινοπούλου Ο., (1998), Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής, εκδόσεις Gutenberg
- Σιάμπος, Γ. Σ. (1993). Δημογραφία, εκδόσεις Σμπίλιας
- Τσαπόγας Μ., Κουμαρτζής Ν., (2011), Άγνωστη Πελοπόννησος, εκδόσεις Οξύ
- Τσαούσης, Δ. Γ. (1999). Κοινωνική Δημογραφία, εκδόσεις Gutenberg
- Χρυσανθόπουλος Φ., (2003), Βίοι Πελοποννήσιων ανδρών, εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψης
- Ψημένος Στ., (2004), Ανεξερεύνητη Πελοπόννησος, εκδόσεις Road
- Myles J., (2006), Προς ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο για τους ηλικιωμένους, εκδόσεις Διόνικος

Μελέτες – Εκδόσεις:

Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, ετήσια έκθεση 2012, εκδόσεις ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ

Ξενόγλωσση:

- Bagavos C., Tragaki A., (2011), Demographic ageing in the EU and the impact on labour-employment prospects and pensions, Social Cohesion and Development

- Sauvy, A. (1948). Social and Economic Consequences of the Ageing of Western European Populations, Population Studies
- United Nations, (2003). Demographic Prospects 2000-2050 According to the 2002 Revision of the United Nations Population Projections, Population and Development Review 29 (1), New York
- Siegel J., Taeuber C., (1986), Demographic perspectives on the long-lived society, JSTOR

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Πίνακας 4.1: Διοικητική διαίρεση της Περιφέρειας Πελοποννήσου

Περιφερειακή Ενότητα	Δήμοι
Αργολίδας	Άργους – Μυκηνών
	Επιδαύρου
	Ερμιονίδας
	Ναυπλιέων
Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας
	Γορτυνίας
	Μεγαλόπολης
	Νότιας Κυνουρίας
	Τρίπολης
Κορινθίας	Βέλου – Βόχας
	Κορινθίων
	Λουτρακίου – Αγίων Θεοδώρων
	Νεμέας
	Ξυλοκάστρου – Ευρωστίνης
	Σικυωνίων
Λακωνίας	Ανατολικής Μάνης
	Ελαφονήσου
	Ευρώτα
	Μονεμβασίας
	Σπάρτης
Μεσσηνίας	Δυτικής Μάνης
	Καλαμάτας
	Μεσσήνης
	Οιχαλίας
	Πύλου – Νέστορος
	Τριφυλίας

Πίνακας 4.2: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	14025	73597	20539	108161
Αρκαδίας	16932	65782	26304	109018
Κορινθίας	26357	107278	28793	162428
Λακωνίας	16036	64870	23960	104866
Μεσσηνίας	27630	115367	38960	181957
Σύνολο	100980	426894	138556	666430

Πίνακας 4.3: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενότητες	Άντρες	Γυναίκες
Αργολίδας	51146	57015
Αρκαδίας	55361	53657
Κορινθίας	80026	82402
Λακωνίας	53176	51690
Μεσσηνίας	89604	92353
Σύνολο	329313	337117

Πίνακας 4.4: Κατανομή πληθυσμού ανά τόπο κατοικίας

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	62668	12653	32840
Αρκαδίας	57750	11466	39802
Κορινθίας	63206	49414	49808
Λακωνίας	47984	15713	41169
Μεσσηνίας	103856	26705	51396
Σύνολο	335464	115951	215015

Πίνακας 4.5: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	16102	70889	18779	105770
Αρκαδίας	14529	63175	24331	102035
Κορινθίας	23487	103702	27435	154624
Λακωνίας	14078	62741	22818	99637
Μεσσηνίας	25872	113055	37949	176876
Σύνολο	94068	413562	131312	638942

Πίνακας 4.6: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενότητες	Άντρες	Γυναίκες
Αργολίδας	50468	55302
Αρκαδίας	50369	51666
Κορινθίας	76345	78279
Λακωνίας	48695	50942
Μεσσηνίας	87903	88973
Σύνολο	313780	325162

Πίνακας 4.7: Κατανομή πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	63405	42365
Αρκαδίας	65407	36628
Κορινθίας	88292	66332
Λακωνίας	67810	31827
Μεσσηνίας	102317	74559
Σύνολο	387231	251711

Πίνακας 4.8: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικία

Περιφερειακές Ενότητες	0 - 14	15 - 64	65 +	Σύνολο
Αργολίδας	14857	66889	15344	97090
Αρκαδίας	9186	58192	19442	86820
Κορινθίας	18348	105631	21381	145360
Λακωνίας	12069	61019	16512	89600
Μεσσηνίας	22593	107236	33278	163110
Σύνολο	77053	398967	105957	581980

Πίνακας 4.9: Κατανομή πληθυσμού ανά φύλο

Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Πελοποννήσου	Έκταση σε km ²	Μόνιμος πληθυσμός (στοιχεία 2011)				Πυκνότητα πληθυσμού (κάτοικοι ανά Km ²)	
		Σύνολο	Άντρες (%)	Γυναίκες (%)			
Αργολίδας	2154	97090	48910	50,38	48180	49,62	45,07
Αρκαδίας	4419	86820	44560	51,32	42260	48,68	19,65
Κορινθίας	2290	145360	72930	50,17	72430	49,83	63,48
Λακωνίας	3636	89600	46030	51,37	43570	48,63	24,64
Μεσσηνίας	2991	163110	82480	50,57	80630	49,43	54,53
Σύνολο	15490	581980	294910	253,81	287070	246,19	207,37

Πίνακας 4.10: Κατανομή πληθυσμού ανά κατοικία

Περιφερειακές Ενότητες	Αστικός	Αγροτικός
Αργολίδας	68324	28766
Αρκαδίας	57297	29523
Κορινθίας	101670	43690
Λακωνίας	66537	23063
Μεσσηνίας	115369	47741
Σύνολο	409197	172783

Πίνακας 4.11: Μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	Μεταβολή
Αργολίδας	108161	105770	-2391
Αρκαδίας	109018	102035	-6983
Κορινθίας	162428	154624	-7804
Λακωνίας	104866	99637	-5229
Μεσσηνίας	181957	176876	-5081
Σύνολο	666430	638942	-27488

Πίνακας 4.12: Ποσοστιαία μεταβολή γενικού πληθυσμού 1991-2001

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	% Μεταβολή
Αργολίδας	108161	105770	-2,2%
Αρκαδίας	109018	102035	-6,4%
Κορινθίας	162428	154624	-4,8%
Λακωνίας	104866	99637	-4,9%
Μεσσηνίας	181957	176876	-2,79%
Σύνολο	666430	638942	-21,09%

Πίνακας 4.13: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011
Αργολίδας	105770	97090
Αρκαδίας	102035	86820
Κορινθίας	154624	145360
Λακωνίας	99637	89600
Μεσσηνίας	176876	163110
Σύνολο	638942	581980

Πίνακας 4.14: Μεταβολή γενικού πληθυσμού

Περιφερειακές Ενότητες	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011	% Μεταβολή
Αργολίδας	105770	97090	-8,2%
Αρκαδίας	102035	86820	-14,9%
Κορινθίας	154624	145360	-5,99%
Λακωνίας	99637	89600	-10%
Μεσσηνίας	176876	163110	-7,7%
Σύνολο	638942	581980	-46,79%

Πίνακας 4.15: Δείκτες γήρανσης περιφέρειας Πελοποννήσου 1991-2001.

	Δείκτες γήρανσης (Ποσοστό ηλικιωμένων)		Δείκτες εξάρτησης ηλικιωμένων		Δείκτες αντικατάστασης	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Αργολίδας	74,35	116,63	52,5	49,21	108,81	121,84
Αρκαδίας	122,4	167,47	62,32	61,51	88,12	102,12
Κορινθίας	76,34	116,81	51,23	49,1	107,35	115,4
Λακωνίας	118,55	162,08	61,37	58,81	83,92	108,15
Μεσσηνίας	106,67	146,68	61,06	56,45	86,01	117,05
Σύνολο Πελοποννήσου	98,05	139,59	57,51	54,5	94,16	113,62
Σύνολο χώρας	71,1	110,06	49,12	46,81	119,84	129,85